

คนตายแล้ว - ไปเกิดได้อย่างไร

พระราชสุทธินิพนธ์

P7001

คำว่า **กรรม** หมายความว่า การกระทำกรรมในชาตินั้นแล้วให้ผลในชาตินั้น การแสดงผลของกรรมในชาติเดียวกันเป็นการแสดงง่าย มีเหตุผลอ้างอิงมากมายและบางเรื่องสามารถพิสูจน์เห็นจริงได้ไม่ยากนัก แต่สำหรับเรื่องกรรมที่กระทำในชาติก่อนนำผลมาให้เราในชาตินี้ก็ดี หรือกรรมที่กระทำในชาตินี้แล้วไปแสดงตัวหรือแสดงผลของมันในชาติหน้าก็ดี เรื่องนี้เป็นเรื่องเข้าใจยากที่สุด และยิ่งกว่านั้นก่อนที่จะเข้าใจว่ากรรมที่กระทำในชาตินี้ไปแสดงผลของมันในชาติหน้าได้ ก็จำเป็นจะต้องเข้าใจเรื่องตายเรื่องเกิดเสียก่อนด้วยเหตุนี้

โอกาสนี้เอาตมาจึงได้รวบรวมนำเอาเรื่องการเกิดการตายของสัตว์ มาชี้แจงเพื่อปรารถนาจะให้ท่านได้ทราบว่า **กรรมที่กระทำในชาตินี้ไปแสดงผลในชาติหน้าได้อย่างไร** ถ้าหากเข้าใจในเรื่องการเกิดการตายดีแล้ว การกล่าวเรื่องกรรมที่นำไปให้ผลในภพหน้าก็จะเป็นการง่าย แต่ปัญหาของเรื่องการเกิดการตายนี้ ไม่ใช่เป็นปัญหาเล็กน้อย ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์มาจนกระทั่งถึงบัดนี้ ก็มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตหรือศาสดาเป็นอันมาก ได้พยายามคิดค้นหาทางที่จะให้ทราบว่าคนตายแล้วสูญไปเลย หรือคนตายแล้วไปเกิดได้อีก ถ้าไปเกิดได้เอาอะไรไปเกิดไปอย่างไรและเกิดอย่างไร การค้นคว้าในเรื่องนี้สืบต่อมาจนนับชั่วอายุคนไม่ได้ จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังเป็นปัญหาโลกแตกอยู่นั่นเอง หาได้คลี่คลายออกไปจนถึงสามารถยืนยันได้ไม่

เรื่องคนตายไปแล้วจะไปเกิดหรือไม่นั้น มีความเข้าใจกันไปหลายกระแส บางท่านก็เข้าใจว่าร่างกายของคนเราประกอบขึ้นด้วยรูปหรือวัตถุ ดังนั้น เมื่อคนตาย ร่างกายก็ฝังจมดินไปไม่สามารถจะไปเกิดอีกได้ บางท่านเข้าใจว่าตายแล้วก็ต้องไปเกิดอีก

ในบรรดาผู้ที่เข้าใจว่าตายแล้วไปเกิดอีกได้นี้ ก็มีความเข้าใจแตกแยกออกไปมาก เช่นผู้ตายจะต้องไปเกิดอยู่ในสวรรค์หรือในนรกก็แล้วแต่ผลแห่งการกระทำของตน และสวรรค์นรกนั้นได้มีผู้สร้างขึ้นสำหรับลงโทษ หรือให้รางวัลตลอดนิรันดร โดยไม่กลับมาเป็นมนุษย์อีก บางท่านเข้าใจว่าคนที่ตายจะต้องไปเกิดเป็นคนเท่านั้น ไปเกิดเป็นสัตว์ไม่ได้ แต่บางท่านว่าไปเกิดเป็นคนหรือสัตว์ก็ได้ บางคนเข้าใจว่า จิตหรือวิญญาณ หรือเจตภูตนี้เป็นอมตะ เมื่อร่างกายของคนแตกดับไปแล้ว วิญญาณก็จะออกจากร่างกายล่องลอยไปเกิดใหม่ บางคนก็ศึกษาวิชาทาง

โลกทางวิทยาศาสตร์มากมาย ๆ ก็เข้าใจว่าถ้าบุคคลใดมีลูกเต้าสืบต่อไปอีกเรื่อย ๆ ก็จะไปเกิดได้อีก ตามหลักของชีววิทยา เพราะลูกทุก ๆ คนนั้นก็สืบต่อมาจากเซลล์ของพ่อแม่ตัวเอง เมื่อสืบต่อไปหลาย ๆ ชั่วคนแล้ว ชีวิตเดิมาก็จะปรากฏขึ้นมาอีก แต่บางคนกลับมีความเห็นว่าร่างกายนั้นประกอบไปด้วยรูปหรือวัตถุ ความรู้สึกนึกคิดนั้นเป็นหน้าที่ของมันสมองซึ่งได้วิวัฒนาการทีละน้อย ๆ มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ จนมีอำนาจในการนึกคิดและรู้สึกได้ แต่เมื่อตายแล้วก็เป็อันหมดเรื่องกัน ไม่สามารถที่จะเกิดได้อีกเลย

เรื่องนี้เป็นเรื่องมากคนก็มากความคิดเห็น แม้เจ้าของลัทธิศาสนาใหญ่ ๆ หลายศาสนา ก็มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน เพราะเรื่องคนเกิดหรือคนตายเราเห็นได้ง่าย ๆ แต่เรื่องตายแล้วไปเกิดหรือไม่เป็นเรื่องลึกลับเป็นปัญหาโลกแตกมาจนบัดนี้

สำหรับคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนว่า **คนตายแล้วไปเกิดอีกได้และจะไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเป็นสัตว์อีกก็ได้** แต่อย่างไรก็ดี พระองค์มิได้สอนไว้เฉย ๆ ลอย ๆ ว่า คนตายแล้วไปเกิดได้เท่านั้น หากแต่ให้รายละเอียดในเรื่องนี้ไว้เป็นขั้นเป็นตอนอย่างพิสดาร ถึงวิธีไปเกิดได้อย่างไร มีอะไรบ้าง ไปอย่างไร เกิดอย่างไร พระองค์สอนไว้ยากง่ายเป็นขั้น ๆ แล้วที่วุฒิของบุคคลผู้สนใจศึกษามีพื้นฐานมาดีก็สามารถเข้าใจได้ละเอียดขึ้น

แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนว่า คนตายไปแล้วไปเกิดได้ก็ดี แต่ความคิดเห็นของศาสดาอีกหลายท่านนั้น ก็ตรงกันในหลักใหญ่ ๆ ของพระพุทธศาสนาที่ว่า “เกิดอีก” เท่านั้น เช่นศาสนาพราหมณ์ ถือว่า คนตายแล้วจิตหรือวิญญาณก็ล่องลอยออกจากร่างไปปฏิสนธิใหม่ เหตุนี้จิตหรือวิญญาณก็เป็นอมตะไม่มีวันตาย เมื่อจากคนนี้ก็ไปสู่ยังคนนั้น เมื่อจากคนนั้นก็ไปสู่คนอื่น ๆ ต่อไปตามลำดับเหมือนคนอาศัยอยู่ในบ้าน เมื่อบ้านพังลงแล้วจะอาศัยอยู่ไม่ได้ก็ต้องเดินทางไปหาบ้านอยู่ใหม่ต่อไป

แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนไว้ตรงกันข้าม พระองค์สอนว่า จิตหรือวิญญาณนั้นมิได้เป็นอมตะไม่มีวันตาย หากแต่เกิดดับสืบต่อไปไม่ขาดสาย และจิตใจก็ล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ไม่ได้เลย จะเทียบคนย้ายจากบ้านที่พังหาได้ไม่ ยิ่งกว่านั้นความเข้าใจที่ว่า การที่ไปเกิดได้ก็ไปแต่จิตหรือวิญญาณเท่านั้น ก็เป็นความเข้าใจผิด เพราะยังมีรูปอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า **กัมมชรูป** หรือ รูปอันเกิดแต่กรรมก็ร่วมในการปฏิสนธิด้วย สำหรับในข้อนี้ เป็นอีกข้อหนึ่งที่ท่านจะได้เห็นความพิสดารน่าอัศจรรย์ในพระพุทธศาสนา เพราะไม่ว่าใครหรือศาสดาองค์ไหนที่ว่า คนตายแล้วไป

เกิดได้ก็ต้องไปแต่จิตหรือวิญญาณเท่านั้น มิได้แสดงการตายการเกิดอย่างไรให้ชัดเจน แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนว่า นอกจากจิตไม่ใช่ล่องลอยไปแล้ว รูปบางชนิดก็ไปเกิดได้ ส่วนจะไปได้อย่างไร รูปอะไรบ้าง มีเหตุผล หลักฐานข้อเท็จจริงอย่างไรนั้น ขอได้โปรดฟังต่อไป

การที่เข้าใจว่า คนตายแล้วไปเกิดได้นั้นจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องจิต เรื่องรูป เรื่องกรรม และเรื่องความตาย ว่าเหตุใดจึงตาย ความตายมีกี่อย่าง ขณะใกล้ตายมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง มีความรู้สึกอย่างไรและจิตใจทำงานกันอย่างไร ฯลฯ ให้เข้าใจดีเสียก่อน ดังนั้นท่านจึงจะเห็นได้ว่า เรื่องตายเรื่องเกิดนี้ จะกล่าวกันง่ายและให้เข้าใจดีด้วยนั้นย่อมเป็นไปได้เลย

ก่อนอื่น อาตมาขอย้อนไปถึงเรื่องจิตอีกครั้งหนึ่ง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นตอน ๆ ว่า จิตนั้นเป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ รู้จักนึกคิดจดจำ จิตนั้นเป็นธรรมชาติที่มีความเกิดดับสืบต่อกัน เสมอเป็นนิจ มิได้หยุดนิ่งและจิตนั้นเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ แต่ก็มีอำนาจในการสั่งสมสันดาน หรือสามารถเก็บเอาอารมณ์ต่าง ๆ ไว้ในจิตแล้วก็แสดงออกซึ่งอารมณ์นั้น ๆ ได้ เมื่อแยกงานของจิตออกก็จะได้เป็นสอง คือ

๑. การงานที่จิตกระทำ ได้แก่การที่จิตขึ้นวิถึรับอารมณ์ต่าง ๆ จากทางทวารหรือประตูทั้ง

๖ คือรับอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เช่น เห็น ได้ยิน คิด เป็นต้น

๒. จิตเป็นภวังค์ ได้แก่จิตมิได้ขึ้นวิถึรับอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ แต่จิตก็ทำงานอยู่ตลอดเวลา คือ เกิด ดับ และมีอารมณ์ที่ติดมาตั้งแต่ปฏิสนธิ

การที่อาตมาได้แยกการงานของจิตออกเป็นสองเช่นนี้ เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า ในขณะที่รับอารมณ์ตามทวารทั้ง ๖ จิตก็ทำงาน และจิตที่เป็นภวังค์ คือ มิได้ขึ้นวิถึรับอารมณ์ จิตก็ทำงานเหมือนกัน

ข้อ ๑. การขึ้นวิถึรับอารมณ์ของจิตนั้น จิตจะรับอารมณ์หรือจะเกิดอารมณ์ขึ้นได้ก็จะต้องอาศัยมีผัสสะ คือการกระทบ หากมิได้กระทบแล้ว จิตก็ไม่สามารถรับอารมณ์ได้ เช่นเสียงมิได้กระทบหูแล้วก็จะไม่ได้ยิน รูปมิได้กระทบตาแล้วก็จะไม่เห็น และอารมณ์หรือเรื่องที่จะเป็นตัวยื่นให้คิดไม่กระทบกับจิตแล้วก็คิดนึกไม่ได้เลย

ข้อ ๒. ภวังคจิต คำว่า ภวังค์ หรือจิตภวังค์นี้มีพูดกันอยู่เสมอโดยทั่วไป แต่ความเข้าใจของคนส่วนมากนั้นเข้าใจว่า ภวังค์ หมายถึงจิตมีความสงบ คือนั่งอยู่เฉย ๆ หรือนั่งใจลอย แต่ตามหลักของปรมัตถธรรมนั้นตรงกันข้าม คำว่า ภวังค์ หมายถึง องค์แห่งภพ หมายถึง จิตตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงจุดคือ ตาย ขณะใดที่จิตมิได้ยกขึ้นสู่อารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

ใจ และขณะนั้นจิตก็เป็นภวังค์ ภวังคจิตที่เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือคนกำลังหลับสนิท ขณะหลับสนิทจะไม่มีความรู้สึกตัวเลย ขณะใดจิตมีความรู้สึกขึ้นในอารมณ์จากทวารทั้ง ๖ แล้ว ขณะนั้นจิตก็พ้นไปจากเป็นภวังค์ ความจริงขณะที่เราเห็นหรือได้ยินหรือคิดนั้น จิตก็ขึ้นวิถีรับอารมณ์ แล้วก็มีภวังคจิตขึ้นสลับอยู่ตลอดไป ทั้งนี้เป็นไปโดยรวดเร็วมาก ดังนั้นเราจึงไม่รู้สึก

การที่อาตมานำท่านมาสู่ความเข้าใจที่สับสนนี้ ก็เพราะปรารถนาจะให้ท่านทราบว่าในขณะที่จิตมิได้ขึ้นวิถีรับอารมณ์ จิตก็เป็นภวังค์ จิตเป็นภวังค์นี้จะไม่มีความรู้สึก แต่ถึงจะไม่รู้สึกก็ดี จิตก็ทำงานคือเกิดดับ สืบเนื่องกันไปอยู่เป็นเนื่องนิจและมีอารมณ์เหมือนกัน แต่เป็นอารมณ์ที่อยู่ในจิต มิได้แสดงออกมาให้เราเห็น ได้ยิน หรือรู้สึกได้เป็นอารมณ์เท่าที่สืบเนื่องต่อมาจากปฏิสนธิ ถ้าจะเปรียบกับไดนาโมทำไฟ ก็คือ ไดนาโมที่กำลังหมุนอยู่ มิได้หยุดนิ่งนั่นเอง มันพร้อมที่จะส่งกระแสไฟไปจุดยังหลอด ถ้าเปิดสวิตซ์ขึ้นภวังคจิตก็มิได้หยุดนิ่งอยู่เฉย ๆ แต่กำลังทำงานอยู่เหมือนกัน พร้อมที่จะรับอารมณ์อยู่เสมอ

การที่อาตมาแสดงจิตที่ขึ้นวิถีรับอารมณ์และภวังคจิตนั้นก็เพื่อจะได้นำท่านเข้าไปสู่เรื่องของความตาย ว่าบุคคลที่กำลังจะตายนั้นจิตกำลังทำงานอะไรอยู่

ต่อไปนี้อาตมาจะได้แสดงถึงเรื่องราวด้วยความตายเสียก่อน ว่ามีเหตุอะไรบ้างที่จะมาทำให้ตาย

ตามพุทธภาษิต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแบ่งความตายออกเป็นส่วนใหญ่ ๆ ไว้เป็นสองประการคือ

กาลมรณะ หมายความว่า ถึงเวลาที่จะต้องตาย

อกาลมรณะ หมายความว่า ยังไม่ถึงเวลาที่จะต้องตาย ทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าความตายนั้น เมื่อถึงเวลาหรือถึงที่แล้วจึงตายก็มี และเมื่อยังไม่ถึงเวลาหรือถึงที่แล้วตายก็มี

คำว่า **มรณุปัตติ** แยกศัพท์ออกเป็น ๒ คือ มรณะ และ อุปัตติ **มรณะ** แปลว่าตาย **อุปัตติ** แปลว่าเกิดขึ้น หมายถึงความตายและความเกิดขึ้น มรณุปัตตินั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มี ๔ ประการ คือ

๑. อายุขยยะ หมายถึง ตายโดยสิ้นอายุ
๒. กัมมัชชยะ หมายถึง ตายโดยสิ้นกรรม
๓. อุภยักขยะ หมายถึง ตายโดยสิ้นอายุ และสิ้นกรรม

๔. อุปัจเจทกัมมะ หมายถึง ตายด้วยอุบัติเหตุต่าง ๆ มาตัตตรอน คือยังไม่สิ้นทั้งอายุ และยังไม่สิ้นกรรม

อายุขยะ ตายโดยสิ้นอายุ ข้อนี้ได้แก่สัตว์ทั้งหลายต้องตายไปโดยสิ้นอายุ เพราะสัตว์ทุกชนิดย่อมจะมีชีวิตอยู่ภายในขอบเขตของอายุขัย เช่นเต่ามีอายุ ๑๓๐ ปี ช้างมีอายุ ๓๐๐ ปี ยุงมีอายุ ๑๕ วัน เป็นต้น

มนุษย์ในปัจจุบันนี้มีอายุขัยเพียง ๗๕ ปีก็ตาย แม้ว่าจะมีผู้ที่มีอายุมากกว่า ๗๕ ปีบ้างก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น การที่โลกในปัจจุบันค้นคว้าสรีระของมนุษย์ จนมีความรู้ละเอียดประณีต ค้นคว้าในเรื่องอาหารและหยาภยศาสตร์เพื่อประสงค์จะให้มนุษย์ปราศจากโรคภัยมาเบียดเบียนแล้วจะได้มีอายุยืนนั้น ถึงจะค้นคว้ากันต่อไปสักเพียงใด วิทยาศาสตร์การแพทย์จะเจริญก้าวหน้าไปสักเพียงไหน ก็เป็นการช่วยได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะการมีอายุยืนหรืออายุสั้น มิได้มีเหตุเพียงในด้านวัตถุอย่างเดียวนั้น แต่ความจริงมีเหตุอื่นที่สำคัญมากอีกหลายประการ ซึ่งจะได้กล่าวในโอกาสต่อไป

กัมมัชชะ ตายโดยสิ้นกรรม ในข้อนี้หมายถึงการที่สัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาและเป็นไปนั้น อาศัยกำลังของกรรมที่หล่อเลี้ยง หรือสนับสนุนให้ชีวิตดำเนินไปได้อย่างไร อาตมาจะให้เหตุผลข้อเท็จจริงในภายหลัง ขณะนี้กำลังกล่าวถึงเรื่องความตาย การที่จะต้องกล่าวถึงกรรมก็เพราะเกี่ยวพันไปถึง

อุภยักขยะ ตายเพราะสิ้นอายุและกรรม ข้อนี้ไม่มีปัญหาอะไรมาก ด้วยความตายที่เกิดขึ้นเพราะสิ้นอายุนั้น หมายถึงแก่เฒ่าอายุมากแล้ว ร่างกายก็หมดกำลังที่จะอยู่ต่อไปได้ ทั้งกรรมที่สนับสนุนให้คงชีวิตอยู่ก็หมดลงด้วย บุคคลผู้นั้นถึงแก่ความตายด้วยเหตุทั้งสอง

อุปัจเจทกัมมะ หมายถึงตายด้วยอุบัติเหตุต่าง ๆ มาตัตตรอน ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ถึงอายุขัย และยังไม่สิ้นกรรม เช่นตกต้นไม้ตาย หรือถูกรถทับตาย ความตายในข้อนี้เป็นความตายโดยเหตุต่าง ๆ อันเป็นปัจจุบัน มิได้สิ้นอายุ หรือมิได้มีกรรมแต่อดีตมาตัตตรอน แต่ถึงแม้ตั้งนั้นก็อาศัยกรรมแต่อดีตเป็นแรงส่ง เช่นกรรมแต่อดีตเป็นตัวส่งให้เข้าไปอยู่ในเรือนจำ แล้วไปติดโรคระบาดตายภายในเรือนจำ เป็นต้น

เพื่อความเข้าใจง่ายขึ้นสำหรับความตายทั้ง ๔ ประการนี้ ท่านได้เปรียบเทียบไว้กับดวงประทีปที่ใช้ น้ำมัน คือ ชีวิตทั้งหลายเปรียบเสมือนประทีปหรือโคมไฟที่อาศัยน้ำมัน ธรรมดาโคมไฟที่อาศัยน้ำมันนั้น ไฟจะดับได้ก็ด้วยเหตุ ๔ ประการคือ

๑. เพราะเหตุที่หมดน้ำมัน
  ๒. เพราะเหตุที่หมดไส้
  ๓. เพราะเหตุที่หมดทั้งน้ำมันและหมดไส้
  ๔. เพราะเหตุที่มีอุบัติเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นลมพัด หรืออะไรมาทับให้ดับ
๑. เมื่อโคมไฟหมดน้ำมัน ไฟก็จะดับ ข้อนี้หมายถึงชีวิตทั้งหลายจะถึงแก่ความตายเมื่อสิ้นอายุ
  ๒. เมื่อโคมไฟหมดไส้ไฟก็จะดับ หมายถึงชีวิตทั้งหลายเมื่อสิ้นกำลังของกรรมที่สนับสนุนให้ชีวิตคงอยู่แล้วก็จะถึงแก่ความตาย
  ๓. เมื่อโคมไฟหมดน้ำมันและหมดทั้งไส้ ข้อนี้ได้แก่ชีวิตทั้งหลายต้องสิ้นชีวิตไปเพราะหมดอายุและกำลังของกรรมที่จะให้คงอยู่
  ๔. เมื่อโคมไฟถูกลมพัดดับ ข้อนี้ได้แก่ยังไม่สิ้นอายุ และกรรม แต่ต้องตายด้วยรับอุบัติเหตุ

อย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับในข้อ ๑-๒-๓ ตายเพราะถึงเวลาที่ต้องตาย สำหรับในข้อ ๔ ข้อเดียวเท่านั้นที่ผู้ตายยังไม่ถึงคราวที่จะต้องตาย แต่ก็ตายลงไปเพราะเหตุในปัจจุบัน เมื่อท่านได้ทราบเหตุความตายโดยย่อ ๆ แล้วก็ควรจะทราบต่อไปว่า ขณะใกล้จะตายนั้น เกิดอะไรขึ้น ทั้งจิตใจและร่างกายทำงานกันอย่างสลับซับซ้อนอย่างไร การแสดงในเรื่องนี้ไม่ใช่ง่าย ถ้าจะกล่าวโดยละเอียดแล้วก็ต้องใช้เวลามาก และจะต้องมีภาพของวิถีจิตในวิถีต่าง ๆ และตารางแสดงรูปอันเกิดแต่กรรม จิต อุตุ และอาหารด้วย ว่าเกิดดับสืบต่อกันไปยังภพใหม่ได้อย่างไร

อาตมาได้กล่าวมาแล้วถึงเรื่องจิตที่มีการงานอยู่ ๒ อย่าง คือ ขณะรับอารมณ์ทางทวารตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และจิตในขณะเป็นภวังค์ คือ ไม่รู้สึกตัวเลย บุคคลผู้ซึ่งใกล้จะถึงแก่ความตายนั้น จะต้องเกิดอารมณ์ขึ้น ไม่ทางทวารใดก็ทางทวารหนึ่งทั้ง ๖ ทวารนี้

การเกิดอารมณ์ขึ้นตอนใกล้ตายนั้นเป็นธรรมดา บุคคลใดจะตายลงโดยไม่เกิดอารมณ์ขึ้นก่อนทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ได้เลย ไม่ว่าจะตายโดยฉับพลันทันทีอย่างไรก็ตาม เพราะจิตนั้นย่อมเกิดดับโดยรวดเร็วมาก และจะต้องอาศัยกำลังของกรรมที่เกิดขึ้น ขณะใกล้จะตายนั้นเป็นตัวนำส่งให้เกิดการปฏิสนธิขึ้น

บุคคลที่ใกล้จะตายนั้นย่อมมีอาการ แต่อาการจะดีหรือร้ายก็ได้ เช่นได้เห็นสิ่งสวยงาม เป็นที่น่านิยมน คนไข้ก็จะมีหน้าตาแจ่มใสยิ้มแย้ม แต่ถ้าได้เห็นสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัว หรือหวาดเสียว คนไข้ก็แสดงอาการตื่นเต้นตกใจ ขวัญหาย หน้าตาบูดเบี้ยว คนที่ดูแลคนไข้ที่ใกล้จะตายมักจะไปประสบ

การที่อาการนี้ได้เกิดขึ้นขณะเมื่อใกล้ตายให้เห็นไปต่าง ๆ ก็เป็นการประกาศว่าบุคคลผู้นั้นจะไปเกิดในสุคติหรือทุคติอย่างไร ดังนั้นเราจึงเห็นว่า โดยมากคนที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้ตายจึงบอก พระอรหันต์ แก่คนไข้ และศาสนาอื่นก็บอกสิ่งที่ต่างต่าง ๆ ซึ่งทางสวรรค์ให้แก่คนไข้

เรื่องของความตายเป็นเรื่องสำคัญขั้นสุดท้ายของชีวิต ผู้ใดเข้าใจดีก็จะเป็นเครื่องช่วยตัวเองและคนอื่นได้มาก ความไม่เข้าใจหรือผิดพลาดไปเพียงเล็กน้อยก็อาจทำให้เกิดการเสียหายร้ายแรงอย่างยิ่งแก่ชีวิตไปชั่วกาลนานได้

แต่อาจมีผู้สงสัยว่า เหตุใดคนที่ใกล้จะตาย ทำไมจึงต้องเกิดอาการขึ้น อะไรทำให้เกิดอาการ หรือเห็นไปต่าง ๆ นานา เพียงอาการที่เกิดขึ้นเท่านั้น จะนำไปสู่สุคติ หรือทุคติได้จริง หรือคนที่กำลังจะตายมีความรู้สึกหรือเจ็บปวดอย่างไรบ้าง การงานที่จิตและร่างกายได้กระทำไปขณะชีวิตใกล้จะแตกดับ ตลอดจนถึงมีอะไรบ้างปฏิสนธิ เพราะตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้ใดเข้าใจว่าจิตของผู้ตายนั้นเองล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ ก็เป็นความเห็นผิด และเข้าใจว่าจิตเท่านั้นที่ปฏิสนธิได้ก็เป็นความเห็นที่ผิด ความเห็นที่ถูกต้องนั้นอย่างไร อาตมาจะได้กล่าวต่อไปตามลำดับ

ตามหลักปรมาตมธรรม หรือตามสภาวะนั้น คนตายหรือสัตว์ตายไม่มี คนตายหรือสัตว์ตายเป็นแต่เพียงเราสมมุติพูดกันให้เข้าใจเท่านั้น อันหมายถึงว่า คนที่ไม่หายใจแล้วคือคนตาย แต่สภาวะธรรมกลับตรงกันข้าม คนจะตายหรือคนกำลังมีชีวิตอยู่ ธรรมชาติของจิตก็เกิดดับสืบทอดกันไป และทำงานการเช่นนั้น เจตสิกซึ่งมีหน้าที่ประกอบกับจิตก็เกิดดับสืบทอดกันไปเช่นนั้น หรือแม้แต่รูปที่เกิดขึ้นในร่างกายก็เกิดสืบทอดกันเช่นนั้นเหมือนกัน ความแตกต่างกันมีอยู่แต่เพียงว่า จิต เจตสิก และรูปของคนตายได้ปรากฏอยู่ยังภพใหม่ หรือที่ใหม่เท่านั้นเอง ถ้าถอนเอาความยึดถือที่สมมุติว่าเป็นคนหรือสัตว์ออกเสีย ก็เหมือนกับไฟฟ้าที่เกิดอยู่ที่นี้ เมื่อมีเหตุมีปัจจัยก็ไปเกิดอยู่ที่โน่นอันเป็นไปตามธรรมดา ธรรมชาติแม่เหล็กก็ต้องมีความดึงดูดเสมอ ธรรมชาติของจิตก็ต้องรับอารมณ์อยู่มิได้หยุดหย่อนเช่นเดียวกัน คนที่กำลังมีชีวิตอยู่หรือคนที่ใกล้จะตายก็เหมือนกัน จิตย่อมรับอารมณ์อยู่ อันเป็นไปตามธรรมชาติ ต่างกันแต่ว่า เมื่อคนใกล้จะตาย เราเรียกชื่ออารมณ์นั้นว่า **กรรมนิमित คตินิमित**

อาตมาได้กล่าวถึงอารมณ์เกิดขึ้นได้อย่างไรมาบ้างแล้ว แต่ได้พูดไปเพียงย่อ ๆ เท่านั้น จึงขอเพิ่มเติมให้ละเอียดขึ้นอีกเล็กน้อย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนว่า **สภาวะ** คือ ธรรมชาติทั้งหลายจะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องอาศัยเหตุ ถ้าปราศจากเหตุเสียแล้วก็หาเกิดขึ้นมาได้ไม่ แต่เหตุที่ว่านี้มีหลายชั้น เป็นเหตุใกล้ ๆ ตื้น ๆ เฝิน ๆ เห็นง่ายก็มี และเหตุที่ไกล ๆ ลึกซึ้ง เห็นได้ยากก็มี ปัญหาต่าง ๆ ของชีวิต เช่น ชีวิตคืออะไร มาจากไหน เป็นเรื่องลึกลับ ถ้าไม่ได้อาศัยสัพพัญญุตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราก็คงจะเข้าใจไม่ถึงเลย

อารมณ์ที่จะเกิดขึ้นก็เหมือนกัน อยู่เฉย ๆ มีนจะเกิดขึ้นมาเองก็หาไม่ อารมณ์จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยเหตุเหมือนกัน เช่นอารมณ์ที่เกิดขึ้นทางตาและหูต้องมีเหตุดังนี้

อารมณ์ที่จะเกิดขึ้นทางตา คือจะเห็นได้นั้นต้องอาศัยเหตุ ๔ ประการ มาประชุมพร้อมกันคือ

๑. จักขุปสาทะ ได้แก่ ประสาทตา
๒. รูปารมณั์ ได้แก่ รูปคือ สีต่าง ๆ
๓. อาโลกะ ได้แก่ แสงสว่าง
๔. มนสิการ การกระทำอารมณ์ให้แก่จิต พุดงาย ๆ ก็คือ ความตั้งใจนั่นเอง

เมื่อมีเหตุทั้ง ๔ ประการนี้มาประชุมหรือจรดพร้อมกันเข้าแล้ว การเห็นก็มักจะเกิดขึ้นทันที ถ้าเหตุทั้ง ๔ นี้มาประชุมพร้อมกันแล้วจะไม่เกิดการเห็นขึ้นก็ไม่ได้ แต่ถ้าหากขาดไปเสียอันใดอันหนึ่งหรือหลายอันแล้ว การเห็นจะเกิดขึ้นไม่ได้เหมือนกัน เช่น ประสาทตาไม่ดี รูปารมณั์ อันได้แก่คลื่นแสงไม่มี ขาดแสงสว่างหรือขาดความตั้งใจ ที่จะเห็น

เหตุให้เกิดการได้ยินมี ๔ ประการคือ

๑. โสตปสาทะ ได้แก่ประสาทหู
๒. สัททารมณั์ ได้แก่เสียง คือความสั่นสะเทือนของอากาศ
๓. วิวรากาสะ ได้แก่ช่องว่างในหู
๔. มนสิการ ได้แก่การทำอารมณ์ให้แก่จิต คือ ตั้งใจ

เมื่อเหตุทั้ง ๔ ประการนี้มาประชุม หรือจรดพร้อมกัน เมื่อนั้นก็จะปรากฏการณ์ได้ยินขึ้นทันที การได้ยินที่จะปรากฏการณ์เกิดขึ้นได้โดยขาดเหตุไปแม้อันหนึ่งอันใดแล้ว การได้ยินก็ไม่เกิดขึ้นเลยเป็นอันขาด

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนในเรื่องนี้ไว้ก็ได้ประสงค์จะให้ศึกษาวิชาสรีรศาสตร์ หากแต่พระองค์ต้องการแสดงเหตุ แม้แต่อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางตา หรือหู ก็ต้องอาศัยเหตุให้เกิด **ธรรมทั้งหลายต้องอาศัยเหตุจึงจะเกิดขึ้นได้** มิได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ เป็นการให้ผู้ศึกษาเข้าใจ ในเหตุผล ไม่ให้ยึดมั่นในความจริงที่สมมุติอันเป็นมายา และเป็นการปฏิเสธความเข้าใจที่ว่าพระ ผู้เป็นเจ้าของหรือพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกโดยสิ้นเชิง

อาจจะมีผู้คิดเห็นว่าเหตุให้เกิดเห็น การได้ยิน ต้องมีคลื่นแสงและคลื่นเสียง คือความ สั่นสะเทือนของอากาศ และคิดว่าทางวิทยาศาสตร์เพิ่งจะค้นพบเมื่อไม่นานมานี้เอง เรากำลังหัน เหนือให้เรื่องสภาวะธรรมเข้าไปอิงวิชาวิทยาศาสตร์ที่ค้นคว้าขึ้นมาได้

ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ พระองค์ทรงสอนมาตั้ง ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว เพียงแต่ถ้อยคำ เท่านั้นที่แตกต่างกัน ส่วนความหมายนั้นเป็นอันเดียวกัน ในข้อนี้อาตมาขอยกกล่าวสักเล็กน้อย

พระองค์สอนว่า **รูปารมณ์** (รูปที่เห็น) ที่เกิดขึ้นแล้วมากระทบกับตาทำให้เห็นได้นั้น จะต้องอาศัยแสงสว่าง และรูปารมณ์ดังกล่าวมานี้จะเกิดดับสลับซับซ้อนที่ตา และประสาทตาที่ รับการกระทบของรูปารมณ์ที่วานั้น ก็ตั้งอยู่ตรงตาดำซึ่งมีขนาดโต เท่าหัวของเหา ประสาทที่ตั้ง อยู่ตรงตาดำโตเท่าหัวเหานี้เองเป็นตัวรับการกระทบรูปารมณ์ ซึ่งได้แก่คลื่นของแสงนั่นเอง ยิ่งกว่านั้นพระองค์ยังแสดงถึงรูปารมณ์นี้ว่ามีความเกิดดับในจำนวนต่อจำนวนจิตที่เกิดดับ ๑๗ ขณะใหญ่หรือ ๕๑ ขณะเล็ก

ในเรื่องการได้ยินก็เหมือนกัน **สัทธารมณ์** คือ เสียงย่อมกระทบที่ประสาทหูโดยการเกิด ดับสลับซับซ้อนกันอยู่ พระองค์ชี้ถึงขนอันละเอียดอ่อนในจำนวนเท่าใด ตั้งอยู่ในแอ่งน้ำ สี อะไร ภายในช่องหู และจิตจะมารับอารมณ์ที่ตรงนี้ ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือเหตุที่จะ ได้ยิน ๔ ประการนั้นมี **วิเวกาภาสะ** คือ ช่องว่างภายในหูรวมอยู่ด้วย ซึ่งตรงกับหลักวิทยาศาสตร์ เพราะถ้าไม่มีช่องว่าง คือ อากาศภายในช่องหูเสียแล้ว ความสั่นสะเทือนของอากาศก็จะไม่ สามารถเข้าไปกระทบกับประสาทหูได้ การได้ยินก็จะไม่บังเกิดขึ้น

อาตมาได้กล่าวมาเพียงย่อ ๆ และเพียงสองทวาร คือ ตากับหู เท่านั้น ส่วน จมูก ลิ้น กาย ใจ จะงดเสียเพราะจะเสียเวลามาก ที่อาตมาได้กล่าวมานี้ เป็นการนำเอาคำสอนที่แสดงเหตุ ใกล้เคียง ๆ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเรื่องการเกิดอารมณ์ และคลายความยึดมั่นในตัวตน คน สัตว์ เพราะการที่คลื่นของแสงและคลื่นเสียงมากระทบกับประสาทตาและประสาทหูนั้น ก็เกิดดับอยู่ ตลอดเวลาที่เห็นและได้ยิน จิตที่เข้าไปรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ นั้น ก็เกิดดับอยู่ตลอดเวลาเหมือนกัน

ส่วนการที่เห็นเป็นคน เป็นสัตว์ น่ารัก น่าเกลียด สวยหรือไม่สวย อะไรต่าง ๆ นั้น จิตได้สร้างรูปขึ้น คือจิตได้สร้างเป็นมโนภาพหรือจินตนาการขึ้นเท่านั้นเอง หาได้เป็นสาระแก่นสารที่จะยืนยงคงทนไม่ ส่วนเหตุไถ่ยังมีอีกเป็นอันมาก เช่นเพราะอะไรปสาทรูป คือ ประสาทรับอารมณ์ต่าง ๆ จึงมีแก่คนและสัตว์ทั้งหลายได้ อะไรเป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อมีเหตุทั้ง ๔ มาประชุมพร้อมกันแล้วทำไมคนจึงเห็นและได้ยินได้ ขณะเห็นหรือได้ยิน จิตใจและร่างกายทำงานกันอย่างไร

อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๖ ไม่ว่าจะเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจก็ตาม เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็จะเห็นได้ว่าจะต้องมีรูปคือ อารมณ์มากระทบกับจิต ถ้าไม่มีรูปมากระทบกับจิตแล้ว ก็จะเกิดอารมณ์ขึ้นไม่ได้เลยเป็นอันขาด ซึ่งทางธรรมเรียกการกระทบนี้ว่า **ผัสสะ** เช่นการที่จะเห็นได้นั้นจะต้องมีรูปมากระทบตา จะได้ยินได้จะต้องมีรูปคือเสียงมากระทบหู และจะคิดนึกเรื่องราวอะไรได้ก็จำเป็นจะต้องมีรูป คือ เรื่องราวที่คิดนึกนั้นมากระทบใจ

บัดนี้ก็มาถึงปัญหาที่ว่า คนที่ใกล้จะตายนั้นเกิดอารมณ์ขึ้นได้อย่างไร ถ้าไม่เกิดอารมณ์ขึ้น คือจิตกำลังเป็นภวังค์อยู่ก็จะไม่ตายเพราะเหตุใด อารมณ์ที่เกิดขึ้นมีดีบ้างไม่ดีบ้างจะนำผู้ตายไปพบกับอะไร

อาตมาได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ๆ ว่า ตามหลักสภาวะหรือปรมาตมธรรมนั้น ไม่มีคนเกิดคนตาย คนเกิดคนตายเป็นเรื่องสมมุติ จิตก็มีธรรมชาติเกิดดับ และรับอารมณ์อยู่เสมอเป็นนิจ ไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่หรือความตายได้มาถึง **ดังนั้นคนไข้ที่ใกล้จะตาย ได้รับคำบอกเล่าถึงพระอรหันต์ หรือเรื่องที่ทำบุญให้ทาน คนไข้ก็จะเกิดอารมณ์นั้นขึ้น หรือเป็นเรื่องกระทบกระเทือนใจในทางไม่ดี เช่น เกิดความเสียใจว่าตัวจะต้องตาย หรือลูกหลานทำอะไรให้ไม่ถูกใจ หรือมีความห่วงใยในทรัพย์สมบัติที่อยู่เบื้องหลัง คนไข้ก็จะเกิดอารมณ์ขึ้นก่อนหน้าจุติ คือตาย แต่ถ้าจะจุติคือใกล้จะตายจริง ๆ แล้ว จะบอกหรือให้คิดอะไรแก่คนไข้ไม่ได้เลย คนไข้จะตายเช่นนี้ ทวารทั้ง ๕ จะรับอารมณ์ไม่ได้ คือจะไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่รู้รส และแม้เอาไฟไปจี้ก็จะไม่รู้สึกรู้สีก คนไข้จะมีความรู้ที่อยู่เพียงทวารเดียวคือทางใจ เท่านั้น และเมื่อเหลืออารมณ์แต่เพียงทางใจ อารมณ์นั้นก็แจ่มใสชัดเจนดูจการมองดูวัตถุใด ๆ ยามเที่ยง ถ้าคนไข้เห็นสิ่งที่ดี หน้าตาก็จะแจ่มใสผุดผ่อง และถ้าเห็นสิ่งที่น่ากลัวน่าหวาดเสียว คนไข้ก็จะแสดงความตกใจ หน้าของคนไข้ก็แสดงออกมาให้เห็นได้ชัด**

บัดนี้อาตมาคิดว่า ควรจะคิดถึงประเด็นสำคัญในเหตุผลที่ว่าคนที่ตายแล้วไปเกิดอีกได้นั้น อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะนำให้ผู้ตายไปเกิด คิดว่าท่านทั้งหลายก็คงถือว่าอันนี้เป็นเรื่องสำคัญไม่น้อย อาตมาก็ขอแสดงอำนาจที่ผลักดันให้การปฏิสนธิเกิดขึ้นเสียก่อน ส่วนวิธีที่จะไปอย่างไร เกิดอย่างไรจะได้อีกต่อไป

ปัญหาที่ว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยนำสัตว์ทั้งหลายให้ต้องเวียนเกิดเวียนตาย หรือ ต้องสืบต่อไปยังภพใหม่มิได้หยุดหย่อนนั้น ถ้าจะว่าอย่างง่าย ๆ สั้น ๆ ที่สุดก็คือ เราอยากจะทำต่อไปนั่นเอง คนทุกคน สัตว์ทุกตัว ตายแล้วต้องไปเกิดอีกก็เพราะมีจิตปรารถนา จะอยู่ต่อไปอีก มีจิตปรารถนาจะไปเกิดใหม่อีก ความปรารถนานั้นก็มีกำลังความสามารถอันมหาศาล แม้จะความปรารถนานั้นจะไม่อาจมองเห็นหรือจะสัมผัสไม่ได้ก็ตาม ผู้ที่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในชั้นละเอียดก็จะได้เห็นความจริงอันน่าพิศวงนี้

ตั้งแต่เราตื่นนอนขึ้นมาในเวลาเช้า แล้วหลับไปในเวลากลางคืน ตลอดเวลาเหล่านั้น เราได้ไขว่คว้าหาอารมณ์อยู่เรื่อย ๆ ประเดี๋ยวเราก็ต้องการเห็น ต้องการได้ยิน ต้องการคิด ต้องการเคลื่อนไหวอิริยาบถ ความต้องการหรือความปรารถนาเหล่านั้นมิได้หยุดยั้งเลย มีแต่เพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเราได้อะไรสมความปรารถนาแล้วเราก็ปรารถนาอย่างอื่น และอย่างอื่น ๆ ต่อไปอีก โดยมีได้ว่างเว้นเลยตลอดชีวิต เพื่อความดำรงอยู่ของชีวิต เพื่อให้ชีวิตแจ่มใสสดชื่นเบิกบาน เพื่อให้ทุกข์เบาบางหรือหายไป เราปรารถนาที่จะได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้ถูกต้อง ได้คิดนึกเรื่องที่ดี ๆ ที่เราพอใจนั้น ๆ อยู่เสมอ ครั้นเมื่อได้อารมณ์อันเป็นที่พึงพอใจแล้ว ก็ติดอกติดใจในอารมณ์นั้น ๆ อย่างแน่นหนาแล้วหาช่องทางที่จะได้มาซึ่งอารมณ์ที่ตนพอใจนั้นให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก ความพอใจในอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นก็ย่อมประทับไว้ในจิตอย่างมั่นคง มิได้หลุดถอนความปรารถนาที่จะได้อารมณ์ความยินดีติดใจในอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ทางธรรมเรียกว่า **โลกะตัณหา** คำว่า ตัณหาในที่นี้ได้ศึกษาพุทธศาสนาก็เข้าใจว่า หมายถึงในเรื่องชู้สาวหรือของเซ็กซ์เท่านั้น แต่ความจริงตัณหาที่มีความหมายยิ่งกว่านั้นคือ หมายถึงความยินดีติดใจในอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากทวารทั้ง ๖ นั้นเอง เช่นยินดีติดใจในการเห็น ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส และสัมผัส ได้คิดนึกต่าง ๆ

แม้แต่อารมณ์ที่เป็นโทษ คือ ความไม่พอใจในอารมณ์ก็เป็นเหตุให้เกิดตัณหาได้เหมือนกัน เช่น เมื่อเราเห็นสิ่งที่ไม่ดีหรือได้ยินเสียงอันระคายโสศตประสาท เราก็ไม่พอใจ เมื่อไม่พอใจแล้วเราทำอย่างไร เราก็หลีกเลี่ยง เราหลีกเลี่ยงไปไหน เราก็หลีกเลี่ยงเพื่อหาสิ่งที่ดีที่พอใจต่อไปใหม่ หรือเราได้กลิ่นเหม็น เราก็ไม่ชอบใจเพราะมันเป็นอารมณ์ที่เราไม่พึงปรารถนา เราก็

ไปให้พ้นจากกลิ่นเหม็นนั้น แต่ก็นี่ไปไม่พ้นจากการที่จะแสวงหากลิ่นที่หอมหรืออารมณ์ที่ต้องใจอื่น ๆ ต่อไปใหม่ นี่ก็แสดงว่าอารมณ์ที่ไม่พอใจก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัยนำไปสู่อารมณ์ที่พอใจจนได้

เมื่อเราได้อารมณ์ที่พอใจแล้ว เราก็มีความยินดี ตีใจในอารมณ์นั้น อารมณ์นั้น ๆ ก็จะมีฝั่งมันประทับไว้ในจิตใจ ความยึดมั่นนี้ทางธรรมะ เรียกว่า อุปาทาน เช่นเรารับประทานอาหารอะไรอย่างหนึ่งมีรสอันโอชะเป็นพิเศษจนทำให้เราตีใจ ความติดอกติดใจนั้นจะเก็บประทับเอาไว้แน่นหนา ถ้ามีโอกาสก็พยายามหาให้ได้ซึ่งรสหรืออารมณ์นั้นอีก หรือเราดูภาพยนตร์เรื่องที่น่าสนใจ ๆ เราก็ติดอกติดใจอยากจะดูเรื่องที่น่าสนใจ ๆ ให้อีก ๆ ขึ้นไปอีกถ้ามีโอกาส

ความยินดีตีใจในอารมณ์ หรือ ตัณหานี้มีกำลังมากเกินที่ผู้ใดผู้หนึ่งจะคาดคิดว่ามันจะเป็นไปได้ ถ้ามิได้ศึกษาให้เข้าใจถึงความละเอียดในพระพุทธศาสนา ก็จะไม่มีความทราบได้เลย แม้แต่เพียงคิดก็ไม่มีใครได้คิดไปถึงเสียแล้วว่า กำลังตัณหาที่เองที่เป็นตัวนำให้การปฏิบัติเกิดขึ้นชาติแล้วชาติอีกมิได้หยุดหย่อน ซึ่งก็คือการที่เราปรารถนาที่จะเกิดต่อไปนั่นเอง

บัดนี้ถึงปัญหาที่ว่า เหตุใดเมื่อเจตนาหรือตัณหาประทับลงไว้ในจิตอยู่เสมอแล้ว กำลังของเจตนาหรือตัณหาที่จึงผูกมันรัดตรึงสัตว์ทั้งหลายไว้ให้คงอยู่ในวัฏฏะ จนไม่สามารถดิ้นรนให้รอดไปได้

กำลังของกรรม คือ ตัณหาที่เกิดขึ้นตั้งแต่เช้าจนถึงเวลาหลับคืนนั้น วันหนึ่ง ๆ มิใช่เล็กน้อย ถ้ารวมกันตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายแล้ว ก็หมดปัญหาที่ผู้ใดจะคิดหรือคาดคะเนได้ว่า มากสักเท่าใด ประเดี๋ยวก็อยากเห็น อยากได้กิน อยากได้ลิ้มรส และอยากคิดนึก ฯลฯ ซ้ำแล้วซ้ำอีกวันยังค่ำ และเมื่อได้รับอารมณ์เหล่านั้นสมความปรารถนาแล้ว ก็อยากได้อารมณ์อื่น ๆ อีกไม่มีวันจบสิ้น

เมื่อเราเห็นเด็ก ๆ อายุ ๑๐ ปี เล่นดนตรีได้เก่ง เมื่อเราเห็นเด็ก ๆ อายุ ๑๐ ขวดยื่นรูปได้ดี เราก็พูดว่า เขามีอุปนิสัย เราก็พูดว่าเขาได้ถ่ายทอดศิลปะเหล่านั้นตามสายเลือดจากพ่อหรือแม่ ถ้าไม่ใช่พ่อแม่ก็ปู่ ย่า ตา ยาย คนใดคนหนึ่งซึ่งคงจะต้องมีคนหนึ่งจนได้

นักอาชญาวิทยา นักจิตวิทยา หรือนักวิทยาศาสตร์ทางชีวภาพ เมื่อพบเด็กที่เหลือขอและชอบขโมย ก็จะกล่าวว่าเด็กคนนี้ได้สืบสันดานมาจากพ่อแม่ที่เป็นผู้ร้าย การที่เขาเป็นผู้ร้ายก็เพราะมีสันดาน หรือมีเลือดของพ่อแม่ของเขาติดมา ซึ่งความจริงนี่ก็อะไรต่ออันอะไรทั้งหลายเหล่านี้ ได้สืบสวนค้นคว้ามาได้แต่เหตุผลไกล ๆ ตื้น ๆ ผืน ๆ แค่เกิดมาเท่านั้นเอง เพราะเขายังไม่เข้าใจเลยว่าจิตนั้นคืออะไร สามารถสืบต่อกันไปได้อย่างไร เขาจะเข้าใจให้ถูกต้องได้

สมบุรณ์ เพราะเขามีได้ศึกษาจากพระสัพพัญญูตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำอย่างไรก็จะให้ความเข้าใจของเขาถูกต้องสมบุรณ์ไม่ได้ เพราะเขาได้เข้าใจผิดไปว่ามันสมองนั้นเป็นตัวจิต ซึ่งได้วิวัฒนาการมาแล้วนับจำนวนเวลาเป็นพันเป็นหมื่นล้านปี จนสามารถมีความคิดอ่าน จนจำทุกข์สุขได้ มนุษย์ทั้งหลายเกิดสืบทอดกันมาตามสายโลหิตจากสปอร์มาโตซัวของบิดาและโอวัมคือไข่ของมารดา และอุปนิสัยใจคอของเด็กจะสถิตอยู่ภายในยีนส์ซึ่งอยู่ในเซลล์นั้น ซึ่งเราได้ตรวจสอบค้นคว้ามาได้ และจากกล้องขยายหลายพันเท่าอันเป็นรูปหรือวัตถุ ซึ่งเขาจะรู้ได้แน่แต่ทางเดียวเท่านั้น

อาตมาได้กล่าวมาแล้วว่า จิตนั้นเกิดดับสืบทอดกันไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะป็นหรือตาย จะหลับหรือตื่น และมีอำนาจสั่งสมสันดาน เหตุฉะนั้น อุปนิสัย สันดาน หรือสัญชาตญาณของเด็กเหล่านั้นจึงมิได้สืบทอดมาจากพ่อแม่ เพราะจิตเป็นนามธรรม ซึ่งไม่สามารถแบ่งแยกจิตของพ่อแม่แยกออกมาเป็นของเด็กได้ หากแต่เป็นจิตดวงใหม่คือ ผู้ที่ได้ตายต่างหากมาปฏิสนธิ

คงจะมีบางท่านที่สงสัยว่า ถ้าเป็นจิตดวงใหม่มาปฏิสนธิ มิได้ถ่ายทอดมาตามสายเลือดแล้ว ก็เหตุใดเล่า อุปนิสัยใจคอของเด็ก เช่นชอบในทางศิลปะหรือมีสันดานเป็นผู้ร้าย จึงไปเหมือนกับพ่อแม่ของเด็กเหล่านั้นได้

ปัญหานี้ ผู้ที่ศึกษาธรรมะมาพอสมควรก็จะไม่ประหลาดใจเลย เพราะเขาจะเข้าใจเรื่องการปฏิสนธิของจิตว่า จิตจะต้องปฏิสนธิไปตามความเหมาะสม ไปตามเหตุปัจจัย เช่น ถ้าอาตมาเอาแก้วน้ำร้อนมาตั้งไว้บนโต๊ะนี้ ภายนอกของแก้วก็จะมีไอน้ำมาจับได้เลย แต่ถ้าอาตมานำแก้วน้ำแข็งมาวางแล้ว ไนไม่ช้าเราก็จะเห็นน้ำติดอยู่เป็นหยด ๆ โดยรอบแก้ว ทั้งนี้เพราะความเย็นของน้ำแข็งเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ละอองของน้ำมาจับได้ ถ้า ก. มีสันดานหยาบคายเป็นผู้ร้ายเต็มตัว ข. ซึ่งเป็นสุขภาพบุรุษร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ไม่อาจจะร่วมเป็นร่วมตาย สนิทสนมหรือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ เพราะไม่มีความเหมาะสมกันเลย โดยนัยนี้จิตที่มีอุปนิสัยในทางชั่วจึงปฏิสนธิในพ่อแม่ที่มีสันดานผู้ร้าย และจิตที่โง่เง่าหรือไม่สู้จะเต็มจึงชอบปฏิสนธิในพ่อแม่ที่เป็นคนจิตทราม

การศึกษาเรื่องจิตตามหลักของพระพุทธศาสนาให้เข้าใจแล้ว ก็จะเห็นได้ว่ามีเหตุผลข้อเท็จจริงที่จะเป็นไปดังนั้นอีกมากมาย อาตมาเห็นว่าเวลานี้น้อยก็จะขอจดเสีย

อาตมานำท่านมาเช่นนี้ก็เพื่อจะแสดงกำลังพลังของตัณหา หรือกำลังของกรรม คือ เจตนา หรือความปรารถนาว่าสามารถส่งผลสืบต่อกันไปได้ เพราะจิตที่มีนิสัยในทางดนตรีก็โดย ชาติที่แล้วมา มีเจตนาอันรุนแรง เผื่ออบรมฝึกหัดจนชำนาญด้วยใจรัก นิสัยอันนี้ก็สืบต่อมาถึงชาติ นี้ ถ้าเราจะจับเอาเด็ก ๑๐๐ คน ที่ไม่มีนิสัยเช่นนี้มาฝึกหัดก็หาอาจฝึกหัดวิชาดนตรีให้เป็นผู้มี ความสามารถจริง ๆ แม้แต่สักคนหนึ่งหาได้ไม่ และถ้าเอาคน ๑๐๐ คน ที่ไม่มีนิสัยตลกคะนอง มาแสดงเป็นตัวตลกคนทั้ง ๑๐๐ คน ที่ไม่มีนิสัยตลกคะนองมา แสดงเป็นตัวตลกทั้ง ๑๐๐ คน ที่ แสดงอยู่ต่อหน้าเรานั้นก็จะทำให้รู้สึกสงสาร เพราะทำให้เราขบขันไม่ได้เลย

แน่นอน ช่างเขียนที่สามารถ นักประพันธ์ที่มีคารมคมคายซึ่งประชาชนชอบอกชอบใจทั่ว ทิศ นักประดิษฐ์เรื่องนาม นักวิทยาศาสตร์ชั้นนำ หรือตัวตลกลิเก ละคร ที่มีคนหัวเราะต้องคัด ท้องแข็ง หรือนักอะไร ๆ เหล่านี้จะไม่มีเลยที่จะฝึกฝนจนกลายเป็นบุคคลชั้นนำเพียงในชาตินี้ ชาติเดียว ความจริงบุคคลเหล่านี้ย่อมมีวาสนาคือ ได้รับการอบรมมาแล้วหลาย ๆ ชาติทั้งนั้น และการที่เขาเป็นได้เช่นนั้นก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงความปรารถนา เขาว่า กำลังของความ ปรารถนาแต่อดีตนั้น สามารถส่งผลให้จนถึงปัจจุบันและอนาคตได้

อารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๖ นั้น ทุกอารมณ์ก็ย่อมประทับสั่งสมไว้ในจิตอย่าง สลับซับซ้อนมากมาย กำลังของอารมณ์ก็ย่อมมีเจตนาหรือความปรารถนารวมอยู่ด้วย ความ ปรารถนามีกำลังมากก็ย่อมเป็นไปตามปรารถนานั้น ๆ ความปรารถนาที่จะได้ภพชาติใหม่หรือที่ จะเกิดใหม่นั้นเอง ที่ทำให้ชาติมิได้สิ้นสุด ไม่ว่าจะเป็นความปรารถนาโดยตรงหรือโดยปริยายก็ ตาม

ธรรมชาติของกรรมที่กระทำนั้นเป็นสิ่งที่น่าพิศวง เพราะไม่มีตัวตนที่เราจะถูกต้องได้ จะ วัดหรือจะชั่งตวงก็ไม่ได้ แต่ก็มีอำนาจแสดงกำลังความสามารถได้

เมื่อหญิงสาวและชายหนุ่มผูกสมักรักใคร่กัน ยิ่งนานวันก็จะยิ่งเพิ่มพูนความรักมาก ยิ่งขึ้น เพราะเห็นใจกัน เอาอกเอาใจกันทุกอย่าง ความรักของชายหนุ่มหญิงสาวคู่นี้เป็นไปอย่าง ดุดดีมมันคงอยู่หลายปี เมื่อจะต้องพรากจากกันไปโดยเด็ดขาดเมื่อใด ทั้งสองฝ่ายก็จะตกอยู่ใน ความเศร้าเสียใจอย่างสุดซึ้ง เจ้าเฝ้าแต่ครุ่นคิดถึงกันอยู่มิรู้วาย วันละหลายสิบหรือหลายครั้ง ทั้งนี้เพราะอะไร เรื่องความรักใคร่เห็นอกเห็นใจกันก็เป็นอดีตไปแล้ว เป็นเรื่องเก่าที่ดับไปแล้ว เหตุใดกรรมที่ทำไว้ในอดีตจึงได้ก่อให้เกิดความทุกข์หรือเศร้าเสียใจผู้มีได้หยุดหย่อน

อาตมาได้กล่าวมาแล้วว่า อารมณ์ที่เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมิเหตุ จะเกิดขึ้นลอย ๆ หาได้ไม่ เช่น การที่จะเห็นได้ก็ต้องมีคลื่นแสงมากระทบตา จะได้ยินก็ต้องมีคลื่นเสียงมากระทบหู และจะ

คิดได้ก็ต้องมีเรื่องที่เกิดขึ้นมากระทบใจ เหตุนี้จึงเห็นได้ว่า ในกรณีของหนุ่มสาว เกิดความเศร้าเสียใจคู่นี้ ก็จะต้องมีเรื่องมากระทบใจเป็นแน่นอน มิฉะนั้นความเศร้าเสียใจจะเกิดขึ้นมาหาได้ไม่ แต่อะไรเล่าเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดอารมณ์เสียใจเหล่านั้นขึ้น

ไม่มีผู้ใดจะปฏิเสธได้เลยว่าอารมณ์เหล่านั้น มิได้เกิดขึ้นมา แต่อารมณ์เก่า ๆ คือ เจตนา หรือความปรารถนาที่จะเป็นของซึ่งกันและกัน รักกัน เอาใจกัน และจะแต่งงานอยู่กินด้วยกันนั่นเองเป็นเหตุเป็นปัจจัย จิตจึงได้สร้างให้เห็นหน้า เห็นกิริยาท่าทาง เห็นความดีของแต่ละฝ่าย อารมณ์เก่า ๆ เหล่านั้น คือ กรรมแต่อดีตที่ดับไปแล้วนั่นเอง แต่มิได้สูญหายไปไหน อารมณ์เก่า หรือกรรมเก่า หรือความปรารถนาเหล่านั้นเองได้เกิดกำลังอำนาจขึ้น กำลังอำนาจนี้ได้มากระทบจิตอยู่เสมอมิได้หยุดหย่อน ซึ่งกระทำให้กรรมที่ทำไว้แล้ว ๆ นั้น กลับยกขึ้นมาสู่อารมณ์ใหม่อีก ภาพเก่า ๆ ก็ได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ทำให้มองเห็นหน้าคู่รักที่กลังยิ้มอย่างหวาน เห็นความน่ารักเอ็นดู เห็นความเอออกเอาใจหรือความเสียสละของแต่ละฝ่าย ภาพประทับใจทั้งหลายเหล่านี้ได้ถูกยกขึ้นมาปรากฏอยู่เฉพาะหน้า เหมือนกำลังดูภาพยนตร์ หรือมีเสียงกระซิบมากระซิบอยู่ที่ข้างหูว่ารัก รัก มิได้หยุดหย่อนเลย

การที่อาตมานำตัวอย่างนี้ขึ้นมาแสดง ก็เพื่อจะให้ท่านได้เห็นกำลังของกรรม กำลังของความปรารถนา หรือตณหาว่าแม้มันไม่มีตัวตนก็ดี แม้มันจะเกิดขึ้นในอดีตและดับไปแล้วก็ดี มันก็ยังมีความสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งการกระทบกับจิตอันก่อให้เกิดอารมณ์ขึ้นได้มิได้หยุดหย่อน ทั้งนี้เพื่อให้ท่านได้เห็นหน้าตาไว้เพียงนิดเดียวก่อน กำลังของกรรมหรือตณหานี้ยังมีกว่านั้นมากมายนัก สามารถสร้างภพสร้างชาติก็ยังได้อีก และคนที่ตายแล้วไปเกิดก็ต้องอาศัยกำลังของกรรมนี้เองผลักดัน ทั้งมิได้สืบต่อไปแต่จิตอย่างเดี่ยวเท่านั้น หากแต่ด้วยอำนาจของกรรมหรือตณหานี้ยังมีอำนาจสร้างรูปขึ้นในภพใหม่ได้ด้วย แต่เพื่อให้เข้าใจง่าย อาตมาขอนำวิชาทางโลกเข้ามาประกอบด้วย

ร่างกายของเรานี้ คือ รูปหรือวัตถุ เมื่อนักวิทยาศาสตร์ย่อยให้เล็กลง ส่วนที่เล็กที่สุดได้แก่ปรมาณู ปรมาณูประกอบด้วยนิวเคลียร์อยู่ตรงศูนย์กลาง มีอนุภาคโปรตอน คือ ประจุไฟฟ้าบวก และมีอิเล็กตรอนประจุไฟฟ้าลบวิ่งวนอยู่รอบแกนกลาง แล้วยังมีอนุภาคอีกชนิดหนึ่งที่ไม่มีประจุไฟฟ้าเลย เรียกชื่อว่า นิวตรอน

เมื่อว่าโดยรูปหรือวัตถุแล้ว ร่างกายของเรานี้ก็ไม่มีอะไรนอกจากประจุไฟฟ้าหรือพลังงาน ตรงตามทฤษฎีของ **ไอน์สไตน์** นักวิทยาศาสตร์และนักคำนวณผู้ยิ่งใหญ่ของโลกในขณะนี้ ซึ่งได้กล่าวว่า พลังงานก็คือสสารและสสารก็คือพลังงาน มันเป็นการนำประหลาดมหัศจรรย์เพียงใด

หรือไม่ที่ร่างกายโต ๆ ที่มองเห็นและสัมผัสได้ของคนเรานี้มาจากพลังงานที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ชั่งตวงก็ไม่ได้

อาตมาได้กล่าวถึงรูปและวัตถุจากวิชาการทางโลกมาเล็กน้อยแล้ว อาตมาจะขอกกล่าวถึงรูปหรือเรื่องวัตถุทางพระพุทธศาสนาให้ท่านฟังดูบ้างว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงย่อวัตถุทั้งหลายออกเป็นอย่างไร

พระองค์สอนว่า เม็ดข้าวสารเม็ดหนึ่ง เมื่อแยกออกเป็น ๗ ส่วน ส่วนหนึ่งนั้นจะเท่ากับหัวของเหา ใน ๑ หัวของเหานี้ย่อยออกไปอีก ๓๖ ส่วน ๑ ส่วนก็จะเป็น ลิกขา ๑ ลิกขานี้ย่อยออกไปอีก ๓๖ ส่วน ๑ ส่วนก็จะเป็น รถเรณู ๑ รถเรณูย่อยออกไปอีก ๓๖ ส่วน ก็จะเป็น ตัซเชรี ใน ๑ ตัซเชรีนี้ย่อยออกไปอีก ๓๖ ส่วนแล้ว ๑ ส่วน นั้นจะเป็น ๑ อณู และ ๑ อณูนี้ย่อยออกไปเป็น ๓๖ ส่วน ๑ ส่วนนั้นก็จะได้แก่ ๑ ปริมาณ

อาตมาไม่สามารถจะตอบได้ว่า คำว่า ๑ ปริมาณของทางวิทยาศาสตร์กับ ๑ ปริมาณของธรรมะนั้น แตกต่างกันเท่าใด แต่ขอให้ท่านลองดูคุณดูว่าทางธรรมะนั้นย่อยออกไปจากหัวของเหาจนถึงปริมาณนั้น จะเป็นขนาดไหน ในขณะที่เราไม่สามารถที่จะเห็นหรือถูกต้องได้แล้ว แต่ถึงกระนั้นก็ยังคงเป็นรูปอยู่ คือเป็นรูปที่สุขุมละเอียดมาก และนอกจากนี้พระองค์ยังแสดงต่อไปว่า ใน ๑ ปริมาณนั้น ทุก ๆ ปริมาณโดยมิได้ยกเว้นย่อมจะมีธาตุ ปรถวิ อาโป เตโช วาโย ได้แก่ธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม (โปรดทำความเข้าใจในธาตุ ๔ ตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย มิได้มีความหมายตรงไปตามตัวหนังสือ เช่น ธาตุน้ำ ก็มิใช่น้ำที่เราดื่ม เพราะธาตุน้ำเป็นสุขุมรูป มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้เป็นต้น) แล้วยังมี วรรณะ คันธะ รสชะ โยชะ คือ รูปร่างหรือสี มีกลิ่น มีรสและโอชะ (หมายถึงร่างกายย่อยให้เป็นประโยชน์ได้) ดังนั้น ๑ ปริมาณจึงมี ๘ เรียกว่า อวินิพโกครูป ๘ และพระองค์ยังได้สอนต่อไปว่า ปริมาณทั้งหลายเหล่านั้นหาได้ติดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่ แม้เราจะเห็นวัตถุใดเป็นแท่งทึบ ปริมาณทุกปริมาณย่อมถูกคั่นด้วย ปริเฉทรูป คือ ช่องอากาศหรือช่องว่าง นั่นคือ รูปทั้งหลายที่เราเห็นเป็นแท่งทึบนั้น แท้จริงมีรูปโปร่งโดยตรง

พระองค์ทรงสอนเรื่องปริมาณ ก็มีได้มีความปรารถนาจะสอนให้ศึกษาวิชาสรีรวิทยา หรือให้ทำลูกกระเบิดปริมาณเพื่อจะได้ทิ้งใส่กัน พระองค์ปรารถนาจะชี้ให้เห็นถึงความไม่แน่นอนคงทนของรูป เพราะย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะมิได้หยุดนิ่ง อย่าได้ยึดถือเป็นจริงเป็นจังมั่นคง และเพื่อไม่ให้หลงมงายเชื่อเฉพาะที่ตามองเห็นเท่านั้น ถ้าเชื่อเพียงเท่านั้นก็จะได้ชื่อว่าโง่เขลา มองไม่เห็นความจริงของธรรมชาติ แล้วก็หาว่าธรรมชาตินั้นเจ้าเล่ห์เจ้ามายา และยิ่งกว่านั้น พระองค์ต้องการแสดงสภาวะของรูปเหล่านี้ว่า **กรรมหรือตัณหาย่อมมีอำนาจสร้างรูปอัน**

ประณิตนี้ใหญ่ของปรมาณู หรือใหญ่ของพลังงาน ในขณะที่ปฏิสนธิตั้งต้นขึ้นในภพใหม่ได้ด้วย แต่ส่วนจะสร้างรูปอะไรในภพใหม่ได้อย่างไรนั้น จะได้กล่าวต่อไป

ได้กล่าวมาแล้วว่า จิตนั้นเป็นธรรมชาติที่รับอารมณ์ มีอารมณ์อยู่เสมอ และอารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้นก็ด้วยเหตุต่าง ๆ กัน แต่สำหรับคนที่ใกล้จะตาย อารมณ์เกิดขึ้นในขณะที่ใกล้ตาย เรียกว่า **กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์**

๑. ผู้ใดทำกรรมอะไรไว้ ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม เมื่อทำไว้มาก ๆ กรรมเหล่านั้นก็มักจะกระทำกับจิตทำให้เกิดอารมณ์ขึ้น คือ ทำให้จิตได้สร้างเป็นมโนภาพ โดยอาศัยอานุภาพของกรรมในอดีตให้เป็นไปต่าง ๆ นานา เป็นต้นว่า ฆ่าสัตว์มาก ๆ ก็มักจะเห็นการฆ่าสัตว์ เช่น ยิงนก ตกปลา ทำบุญให้ทานมาก ๆ หรือรักษาศีล เจริญภาวนา ก็มักจะเห็นการทำบุญให้ทาน อารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้เป็น **กรรมอารมณ์**
๒. บุคคลผู้ใกล้จะตายเห็นนิมิตต่าง ๆ อาจจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ได้ เช่น เห็นอุปกรณ์การทำกุศลหรืออกุศลที่ตนได้เคยกระทำมา เห็นธงทิวเครื่องตกแต่ง หรือขบวนแห่บวชนาค ทอดกฐิน ซึ่งเป็นกุศล ทางฝ่ายอกุศลก็เป็นแห อวน มีด ไม้ เครื่องดักหรือจับสัตว์ เห็นเครื่องมือการพนันหรือคิดอะไรทำ อะไรก็มองเห็นเป็นเลขท้าย ๓ ตัว อารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเรียกว่า **กรรมนิมิตอารมณ์**
๓. บุคคลผู้ใกล้ตาย เกิดนิมิตขึ้นเห็นถ้ำ เห็นเหว เห็นปล่อง เห็นการทรมานสัตว์ก็ดี หรือเห็นปราสาทราชวังที่ทำด้วยทอง เห็นราชรถอันวิจิตร บางทีไม่มีในเมืองมนุษย์ก็ดี อารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า **คตินิมิตอารมณ์**

สัตว์ทั้งหลายขณะที่ใกล้จะจุติ คือ ตาย จะต้องเกิดอารมณ์ขึ้น ไม่กรรมก็กรรมนิมิต หรือคตินิมิตอันใดอันหนึ่ง สัตว์ที่จะตายจะไม่เกิดอารมณ์ขึ้นเลยนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ไม่ว่าจะตายช้าหรือโดยทันที อย่างไรก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะอารมณ์กรรมนั้น ๆ ย่อมเป็นกำลังงานอันสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการปฏิสนธิขึ้น กรรม กรรมนิมิต คตินิมิตนั้น เป็นอารมณ์ครั้งสุดท้ายในชาตินั้น ๆ ที่ทรงอิทธิ ทำให้มีภพชาติสืบต่อไป

อารมณ์ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายนี้ เป็นที่หมายได้แน่นอนว่าจะต่อไปเกิดตามที่ตนได้เห็นเหมือนเราทำแบบแปลนแผนผังไว้แล้ว ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยตามแบบแปลนนั้น ๆ เช่น ผู้ที่จะไป

เกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเห็นกรรมของมารดา ผู้ที่จะไปเกิดยังเทวภูมิย่อมเห็นเทพดา นางฟ้าหรือวิมาน ผู้ที่จะไปเกิดในนรกก็ย่อมเห็นการเผาผลาญสัตว์เห็นเปลวไฟ ผู้ที่จะไปเกิดเป็นเปรตก็เห็นปล่องเห็นหุบเขาอันตกลอยในความมืดมิด ผู้ที่จะไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ย่อมจะเห็นสัตว์หรือเห็นเชิงเขา ชายน้ำเป็นต้น ทุกคนก็มีจุดหมายปลายทางคือ **ความตาย** ไม่ว่าพระราชหรือกระยาจก ไม่ว่าเทวดาหรือสัตว์นรก ไม่เลือกว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออันสำคัญ สำหรับผู้ที่ฉลาดในเรื่องของชีวิตควรจะต้องศึกษาให้รู้ เมื่อเช่นนี้การศึกษาเรื่องความตายจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่ง จะได้ชื่อว่าไม่ตกอยู่ในความประมาท เพราะศึกษาเล่าเรียนเรื่องความตายเสียให้เข้าใจดีแล้วก็ย่อมมีหวังอยู่เป็นอันมากที่จะไปเกิดในสุคติภูมิ

การมองดูคนไข้ที่ใกล้ตาย จะแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ แม้จะหายที่ไปของผู้นั้นไม่ถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์ก็จริง แต่ก็มีส่วนถูกเป็นอันมาก ด้วยการที่คนไข้เกิดอารมณ์ขึ้นเหมือนความฝันภาพนั้นย่อมชัดเจนแจ่มใสมาก จิตของคนไข้จะมีความยินดีหรือตกใจกลัวก็ย่อมจะมองเห็นจากการแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ เช่น ถ้าคนไข้เห็นนายนิรยบาลถือหอกโตเท่าลำตาล กำลังเงียดเงี้ยวจะพุ่งลงมาทรวงอก หรือเห็นน้ำทองแดงกำลังเดือดพล่านจะไหลเข้าในปาก หรือเห็นแรงแก ๓ ตัวโต มีปากเป็นเหล็กกำลังจะฉีกเนื้อของตัวกิน หรือเห็นอสุรกายโตใหญ่ราวกับภูเขาดำทมิฬกำลังผ่านเข้ามาทำร้าย เมื่อคนไข้เห็นเช่นนี้ก็จะมีความตกใจที่จะต้องโอดครวญด้วยเสียงอันดังก็จะแสดงอาการหวาดหวั่นสะดุ้งกลัวอย่างน่าสงสาร หรือแลบลิ้นปลิ้นตาร้องโวยวายให้คนช่วย เช่นนี้อบายภูมิก็มีหวังได้ ถ้าคนไข้เห็นนิมิตที่ปรากฏนั้นเป็นพระเป็นเณร เห็นปราสาทราชวังเห็นอาคารอันประณีต เห็นคนรักษาศีลคนให้ทาน และคนไข้ก็ยิ้มย่องผ่องใสหน้าตาอึมเิบหรือหัวเราะ เช่นนี้สุคติก็มีหวังได้

เมื่อเราเอื้อมมือไปหยิบอะไรอย่างหนึ่งบนโต๊ะที่อยู่ข้างหน้าตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มเคลื่อนไหวมือไป จิตย่อมจะสั่งการโดยตลอด เหตุนี้เองถ้าหากมือที่เอื้อมไปนั้นยังไม่ถึงสิ่งของที่ต้องการเกิดมีเสียงเอะอะขึ้นจิตก็จะสั่งให้หันไปดูที่เสียงนั้น มือที่เอื้อมก็จะค้างอยู่ คือ เกร็ง โดยทำนองเดียวกันนี้ คนที่ใกล้จะตายเมื่อเกิดอารมณ์ขึ้นครั้งสุดท้าย จะเป็นยินดีหรือตกใจก็ตาม ก็ย่อมแสดงกิริยาท่าทางน่ากลัว หรือยิ้มแย้มทันที จิตจิต (ตาย) ก็เกิดขึ้น ซากศพของผู้นั้นก็ปรากฏอาการค้างอยู่ ซึ่งทำให้เราพอทายว่าจะไปสุคติ หรือทุคติ ได้เป็นส่วนมาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแยกกรรมที่จะเป็นเหตุนำไปปฏิสนธิ ๔ ประการ คือ

๑. **ครุฑกรรม** (กรรมหนัก) ทางฝ่ายกุศล เช่น ทำทาน ทางฝ่ายอกุศล เช่น ฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ เป็นต้น กรรมนี้เป็นกรรมหนักมีกำลังมาก ดังนั้น เมื่อเวลาจุติคือตาย กำลังของกรรมนี้ก็จะเกิดขึ้นเป็นชนกกรรม นำไปสู่การปฏิสนธิ ไม่มีกรรมใดมาขัดขวางได้เพราะเป็นกรรมหนัก มีกำลังมากต้องให้ผลก่อน
๒. **อาสน์นกรรม** (กรรมใกล้ตาย) บุคคลใกล้จะตายจะได้รับอารมณ์อะไรก็ได้ที่เกิดขึ้นติดชิดกับความตาย เช่น ขณะนั้นเห็นพระพุทธรูป ได้ยินเสียงสวดมนต์ เป็นต้น
๓. **อาจิณณกรรม** (กรรมที่ทำอยู่เสมอ) ถ้าอาสน์นกรรมมิได้ให้ผลแล้ว อาจิณณกรรมก็จะมาให้ผล ข้อนี้ก็คือบุคคลทั้งหลายย่อมกระทำการอยู่เสมอ เมื่อเช่นนี้ กรรมที่กระทำอยู่เสมอนี้ก็มีโอกาสมากที่สุด จะกระทบจิตทำให้เกิดอารมณ์ขึ้นแล้วแต่อารมณ์นั้นจะเป็นกุศลหรืออกุศล
๔. **กตัตตากรรม** (กรรมเล็กน้อย) ถ้ากรรมอื่น ๆ ทั้งหมดไม่ให้ผลแล้ว กรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะมาปรากฏในอารมณ์นำไปสู่การปฏิสนธิได้

ทั้ง ๔ ข้อนี้ขอกล่าวแต่เพียงย่อ ๆ เพราะเกรงว่าจะเสียเวลาอ่านมากเกินไป

อารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อเวลาใกล้จะตายนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแยกออกเป็น

๒ คือ

๑. มรณาสันนกาล

๒. มรณาสันนวิถิ

จิตที่ขึ้นวิถิรับอารมณ์นี้ ท่านจะเห็นว่า มี ๑๗ ขณะใหญ่ จิตแต่ละดวงมีขณะเล็ก ๓ คือ อุปปาทขณะ จิตขณะ ภังคขณะ ฉะนั้นในวิถิหนึ่งก็มี ๕๑ ขณะเล็กใน ๑๗ ขณะใหญ่ หรือวิถิหนึ่งนี้เกิดดับวนเวียนอยู่เป็นอันมากจึงได้ยินครั้งหนึ่ง เพราะจิตเกิดดับรวดเร็วยิ่งนัก จนเราไม่สามารถจะจับจังหวะขาดได้เลย

ดังที่ได้กล่าวมานี้เรียกว่า **มรณาสันนกาล** คือ เวลาใกล้จะตาย คนไข้จะมีอารมณ์เสมอไม่ทวารใดก็ทวารหนึ่ง นอกจากจะถึงแก่วิสัญญิ ได้แก่สลบไป มรณาสันนกาลนี้ อาจเป็นอยู่เร็วหรือช้าก็ได้ เช่น วินาทีหนึ่ง หรือสัปดาห์หนึ่ง หรือหลายสัปดาห์ คนไข้ที่อยู่ในเขตนี้มีโอกาสที่จะกลับคืนชีวิตขึ้นมาอีก เมื่อเหตุของความตายต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นยังไม่แสดงผล

แต่ถ้าหากถึง มรณาสันนหวิถิ คือ วิถิต่อมา อันเป็นวิถิสุดท่ายของชาตินี้ แล้วก็ไม่มีหวังที่จะคืนชีพได้อีกเลย

ในขณะที่มรณาสันนกาลนี้ ถ้าเป็นเวลาหลายนาที่ หรือหลายวัน คนไข้ก็จะเกิดอารมณ์ต่าง ๆ ขึ้นอย่างสับสน กลับไปกลับมา ถ้าไม่มีครุกกรรม คือ กรรมอันหนักแล้ว ก็จะเป็นอาสันนกรรม คือ กรรมใกล้ ๆ ตายนั้น เช่น เห็นอะไร ได้ยินอะไร หรือผู้ดูแลคนไข้จะให้อารมณ์ เป็นต้นว่า เอาภาพวัตวาอารามหรือพระพุทธรูปมาให้ดู นิมนต์พระมาสวดมนต์ให้ได้ยิน บอกให้ระลึกถึงพระอรหันต์ ให้ระลึกถึงบุญกุศล หรือข้อธรรมะต่าง ๆ ถ้าเคยทำกรรมฐาน ก็ให้ทำสมถะ หรือวิปัสสนากรรมฐาน ฯลฯ

ถ้าคนไข้เคยศึกษา หรือเคยสนใจในธรรมะมาก่อน การพูดเรื่องตายเรื่องเกิด หรือให้สติอะไรก็ได้ แต่ถ้าคนไข้ไม่ค่อยสนใจในธรรมะมาก่อน หรือคนไข้เป็นคนเหตุผลน้อย ชอบทำบุญให้ทานอย่างเดียว ไม่ชอบศึกษา หรือคนไข้มีความกลัวตายมากเป็นทุนอยู่แล้ว การให้สติดังกล่าว คนไข้รู้เท่าทันก็จะบังเกิดความตกใจหรือเสียใจว่าตัวเองจะต้องตาย หรือคิดว่าลูกหลานจะแข่งให้ตายเพื่อจะเอาสมบัติหรือเกิดความอาลัยเสียตายชีวิตขึ้นมา หรือเป็นห่วงทรัพย์สินเงินทอง เรือกสวนไร่นาที่ยังมิได้แบ่งปันส่วน เมื่อตายลงก็มีหวังไปสู่ทุกคติ

ในขณะที่มรณาสันนกาลนี้ ถ้าคนไข้ทำอกุศลมามาก คนไข้ก็จะแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ที่น่ากลัว บางทีก็หลายวัน เพราะได้เห็นหรือได้ยินเสียง หรือจิตได้สร้างภาพอันน่าหวาดเสียวขึ้น ถ้าคนไข้มิได้ตกอยู่ในวิสัยญี คือ สลบหรือเข้าไปตกอยู่ในความหลง มิโมหะมากแล้วเราก็มีหวังจะแก้กรรมได้โดยวิธีการต่าง ๆ แล้วแต่กรณี แต่ถ้าคนไข้ขาดสติและหลงอยู่เสมอแล้ว ความหวังเช่นนั้นก็จะอยู่ห่างไกล หรือสิ้นหวังเอาเสียทีเดียว แต่ถึงอย่างไรก็ดี ผู้ที่พยาบาลคนไข้ที่มีใจอารี มีจิตเป็นกุศล ก็ย่อมจะพยายามจนสุดความสามารถ เพราะเสียสละเวลาเพียงเล็กน้อยนั้น อาจจะทำให้ประโยชน์อันมหาศาลแก่คนไข้ เขาย่อมไม่ให้เวลาอันเป็นนาทีทองเหล่านั้นสูญเสียไป

ในขณะที่มรณาสันนกาล อารมณ์ที่มักเกิดกับคนไข้ได้มากที่สุดก็คือ อาจิณณกรรม ซึ่งได้แก่กรรมที่กระทำอยู่เสมอในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ กรรมที่ทำมาชานาญเหล่านั้นก็มักปรากฏแก่คนไข้ เช่นเคยทำกุศลหรืออกุศลในทางใดเสมอ ๆ กรรมเหล่านั้นก็จะกระทบกับจิต ทำให้เห็นไปต่าง ๆ นานาเด่นชัด เหมือนว่าภาพนั้นเป็นจริงเป็นจังต่อหน้าต่อตา ข้อนี้ขอให้ท่านเทียบกับความฝันของท่านในคืนวันที่ความฝันนั้นชัดเจนมาก ๆ เช่นเห็นการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เห็นวัตวาอาราม บางทีก็แสดงกิริยาอาการออกมาด้วย คนไข้จะยิ้มแย้ม จนหัวเราะ จะ

เอื้อมมือไขว่คว้าด้วยหน้าตาชื่นบาน ถ้าเป็นฝ่ายอกุศลก็จะเอะอะโวยวาย จะทำท่าทางถอยหนีด้วยความหวาดกลัว ถ้าตกเบ็ดล่อปลาชานาญก็มักจะทำมียอก ๆ เหมือนนกคั่นเบ็ด ถ้าชอบชนไก่ก็มักจะเอาหัวแม่มือชนกันจนเลือดออก ถ้าชอบฆ่าหมูก็มักจะร้องอืด ๆ เป็นเสียงหมู ถ้าหมั่นฆ่าสัตว์อยู่บ่อย ก็มักจะเห็นสัตว์ เห็นเลือดไหลนอง เห็นภาพตัวเองอยู่ในกระทะน้ำร้อนที่กำลังเดือดพล่าน ถ้าชอบเล่นหอย ภาพหอย ก.ข. ก็จะปรากฏขึ้น

ขณะมรณาสันนกาลนี้ ถ้าคนไข้มองกลับพื้นแล้วก็นับว่าเห็นหัวเลี้ยวหัวต่ออันสำคัญยิ่งของชีวิต เพราะอาจจะไปมีความสุขอย่างสุดแสนที่จะพรรณนา หรือได้รับทุกขเวทนาสาหัสก็ได้ ดังนั้น เราผู้ซึ่งยังไม่ถึงมรณาสันนกาล ก็เป็นการสมควรยิ่งนักที่จะไม่ประมาท จะต้องหมั่นกระทำอาจิณณกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลเอาไว้ จะเป็นทำทาน รักษาศีล หรือเจริญกุศลภาวนาก็ได้ ถ้ายิ่งศึกษาธรรมะให้มาก ๆ ก็ยิ่งดี

ถ้าเดินทางไปยังที่ใดที่หนึ่งในเวลาค่ำคืนเดือนมืด ท่านก็ต้องถือตะเกียงไปด้วย ท่านจึงจะเดินทางไปได้โดยสะดวก แต่ถ้าท่านเดินทางนี้บ่อย ๆ จนชานาญเสียแล้ว ท่านก็ไม่จำเป็นต้องถือตะเกียงไป ท่านก็จะเดินไปได้ง่าย ๆ เกือบจะไม่ต้องคิดด้วยซ้ำว่าตรงไหนเป็นหลุมเป็นบ่อ หรือตรงไหนจะรกจะคดเคี้ยว มีก้อนอิฐก้อนหินอยู่ที่ไหนอย่างไร ท่านก็จะก้าวข้ามหลบหลีกและเลี้ยวไปได้คล่องแคล่วโดยไม่ต้องการแสงสว่าง ทั้งนี้เพราะทางนี้เป็นทางเดินสะดวกเสียแล้ว เหตุนี้ ผู้ที่มรณาสันนกาลยังมีได้มาถึง ผู้ที่มฤตยูยังไม่ได้เรียกร่องถามหา หรือผู้ที่เห็นภัยร้ายแรงในวิภวภูมิก็ยอมไม่ตกอยู่ในความประมาท เขาจะพยายามทำอาจิณณกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลเอาไว้ให้ชานาญ ให้เป็นทางเดินสะดวกทุก ๆ คืบ ก่อนจะนอนก็จะกราบพระเพื่อรักษาจิตที่กิเลสทั้งหลายได้เข้ามาเกลือกกลั้วตลอดวันมาแล้วให้สงบระงับเป็นสมาธิ จะตั้งจิตอธิษฐานขอให้พ่อ แม่ พี่ น้อง ครู อาจารย์ เพื่อนฝูง ไม่ว่าศัตรูหรือมิตรตลอดจนสัตว์ทั้งหลายจงอย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกัน จงมีความสุขความเจริญ ขณะนี้จิตก็จะเป็นสมาธิ สะอาด บริสุทธิ์ขึ้น นิสัยเห็นแก่ตัวเพราะเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งที่ติดมากับสัตว์ทั้งหลายก็จะหยุดยั้งลงชั่วขณะหนึ่ง กุศลก็จะประทับลงไว้ในจิต ผู้ณะเองสิดำค้ำทั้งหลายที่เข้ามายึดกันไว้ก็ได้ถูกผู้ณะเองสิดำค้ำบริสุทธิแม้เพียงเล็กน้อยปะปนเข้าไป ทำให้ความคล้านั้นไม่มีติดสนิทจริง ๆ ต่อจากการแผ่ส่วนกุศลแล้ว ถ้าทำสมณะหรือวิปัสสนากรรมฐานต่อไปอีก ๑๐-๓๐ นาที หรือ ๑ ชั่วโมง ก็จะเป็นประโยชน์มากที่สุดทั้งชาตินี้ชาติหน้า

ผู้ทำอกุศลมาก ๆ บางคนเมื่อได้ศึกษาเข้าใจในสภาวะธรรมแล้ว ก็มักมีความเสียใจในอกุศลที่ตนทำแล้ว ๆ นั้น มักจะครุ่นคิดเป็นกังวลว่าตัวจะได้รับโทษภัยในขณะจะตายหรือชาติ

หน้า การครุ่นคิดถึงเรื่องเช่นนั้นก็คือ เป็นการที่กำลังสร้างอกุศลขึ้นนั่นเอง เป็นการชักชวนอกุศล หรืออารมณ์อะไรที่ไม่เป็นที่พอใจหรือเจ็บใจ ที่เกิดแล้วดับแล้วให้เกิดขึ้นซ้ำเติมอยู่เรื่อย ๆ บางคนชอบเอาเรื่องเสียใจครั้งเก่า ๆ มาสร้างรูปแบบใหม่แล้วคิดเสียใจอยู่ทุก ๆ วัน เป็นการสร้าง อกุศล สร้างทางเดินสะดวกให้แก่จิตใจ จึงไม่ควรกระทำ อกุศลที่แล้วควรจะเกิดขึ้นเพียงครั้งหนึ่ง คราวเดียวเพื่อเป็นบทเรียนเท่านั้น จะต้องหักใจทำลายลงได้เด็ดขาด ถ้าผู้ใดชอบคิดนี้ก็อยู่จน ชำนาญเสียแล้วจะเลิกได้ยาก ก็สร้างอารมณ์ที่เป็นกุศลทัณฑ์ให้บ่อย ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ก็จะช่วย ได้มาก ยิ่งกว่านั้นเหตุการณ์ข้างหน้าที่ยังมาไม่ถึง บางคนก็ชอบคิดวาดภาพที่ไม่ดีอยู่เรื่อย ๆ เช่นกลัวจะต้องถูกออกจากงาน กลัวจะอดอยาก กลัวครอบครัวจะเดือดร้อน กลัวเจ้านายจะดุ กลัวเพื่อนฝูงจะโกรธ กลัวจะอับอายขายหน้า กลัวคนรักจะทอดทิ้ง กลัวจะเจ็บป่วย ตลอดจน กลัวความตาย ทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์เหล่านั้นยังมาไม่ถึง และส่วนมากบางทีก็ไม่เกิดขึ้นเลย แต่เป็น เพราะตัวชอบสร้างภาพขึ้นเองจนชำนาญเป็นเหตุ

จริงอยู่ แม้วามนุษย์จะฝังมั่นอยู่ในความกลัวทุกรูปทุกนามก็ตาม แต่ผู้ใดเข้าใจ สภาวะธรรม ผู้ใดมีศิลปะในการแก้ปัญหาของชีวิตอยู่บ้าง เรื่องเล็กน้อยที่จะทำอารมณ์ให้ขุ่นมัวก็ ย่อมจะเกิดน้อย ยิ่งน้อยเท่าไรยิ่งดีเพราะเป็นการฝึกจิตให้เกิดทางเดินสะดวก

บางท่านอาจสงสัยว่า ความสำคัญของคนที่จะตายนี้ก็ขึ้นอยู่กับตอนที่ตอนใกล้จะตาย ถ้าเช่นนั้น เราก็ทำชั่ว คดโกง คอร์รัปชัน เบียดเบียนกันให้เต็มที่ แล้วภายหลังก็หมั่นสร้างอารมณ์แก้ไขก็ สิ้นเรื่อง

สำหรับข้อนี้ถ้าเข้าใจธรรมะอยู่บ้างแล้ว ก็ไม่เป็นปัญหาอะไร เพราะรู้ว่า กรรมที่ทำ มาแล้ว ๆ นั้นมิได้สูญหายไปไหน จะต้องให้ผลในวันหนึ่งจนได้ แต่การที่คนได้กระทำความ ชั่วมาแทบล้มแทบตาย ครั้นเวลาจะดับจิตบังเอิญมาให้อารมณ์ที่ดีเข้าก็เลยไม่ต้องไปนรก ข้อนี้ บางครั้งก็เป็นความจริงเพราะอารมณ์ที่เกิดขึ้นในบั้นปลายของชีวิตนั้นก็เป็นการเหมือนกันและ กรรมนั้นเป็นผู้ส่ง แต่อารมณ์ที่เกิดขึ้นเล็กน้อยนี้ก็จะนำไปสู่สุคติได้ในเวลาไม่มาก พระสัมมาสัม พุทธเจ้าก็ทรงแสดงตัวอย่างไว้เป็นอันมากในเรื่องนี้ แต่อย่างไรก็ดีเราจะต้องแก้อารมณ์คนใกล้ จะตายให้ดี ถึงแม้ว่าจะไปปรับกรรมนั้นในเวลาอันสั้น เพราะอาจไปเกิดเป็นแมวไม่นานเท่าไรตาย ก็จริง แต่ทว่าแมวนั้นก็จะไปสร้างอกุศลกรรมจับหนูกินอยู่ตลอดเวลาชั่วชีวิตของมันเพิ่มอกุศล เข้าอีก

อาตมาได้กล่าวรายละเอียดอันเป็นส่วนปลีกย่อยมากเกินไปสักหน่อย แต่คิดว่าคงจะเป็น ประโยชน์แก่ผู้ที่ยังมิได้ศึกษาธรรมะมาจริง ๆ บ้าง ที่ได้กล่าวมาเป็นเรื่องในเขตมรณาสันนกาล

บัดนี้ก็ได้แสดงถึงมรณาสันนวิถีที่อยู่ติดกับความตาย ว่าขณะนั้นจิตทำงานกันอย่างไร คนเรา
ทำไมจึงตาย ขณะจิตและปฏิสันธิมีความพิสดารอย่างไรบ้าง

ได้กล่าวมาแล้วว่ามรณาสันนกาล คือ เวลาใกล้กับความตายอาจจะไปหลายวันก็ได้
คนไข้อาจจะหนักบ้างเบาบ้างหรือสลบไปบ้าง ต่อมาในตอนปลายของมรณาสันนกาล กำลังของ
จิตและรูปเริ่มจะอ่อนลงมากที่สุด บัดนี้คงจะมีปัญหาเกิดขึ้นว่า จิตและรูปอ่อนลงมากนั้น เพราะ
เหตุใด ได้แสดงมาแล้วตอนต้น ๆ ว่า การที่รูปของเราที่ยืนหยัดเป็นรูปอยู่ได้นั้น ส่วนหนึ่งก็
เพราะกัมมชรูป คือ รูปอันเกิดแต่กรรมรักษาเอาไว้ ในที่นี้อาตมาจะไม่บรรยายให้ละเอียดนัก
เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องกว้างใหญ่จะต้องใช้เวลามาก จะขอกล่าวไว้พอได้เห็นบ้าง และในตอน
ต่อไปเมื่อถึงรูปวิถีก็จะได้กล่าวเรื่องกัมมชรูป คือ กรรมสร้างรูปขึ้นได้อย่างไรเพิ่มเติมอีก

ถ้าท่านดูตามภาพแล้วจะเห็นว่า จิตจะเกิดขึ้นรับอารมณ์นั้น วิธีหนึ่งมี ๑๗ ขณะใหญ่ และ
๕๑ ขณะเล็ก เมื่อจิตเกิดขึ้นรับอารมณ์ ๑๗ ขณะดับลงแล้ว รูปก็จะดับ ๑ ขณะ เพราะรูปดับช้า
กว่าจิตมาก เป็นอยู่เช่นนี้ตลอดไป

ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ตอนต้น ๆ ว่า จิตมิใช่มันสมอง ทั้งจิตก็มีได้อาศัยอยู่ในสมอง
มันสมองเป็นเพียงทางแสดงออกของจิตเท่านั้น แท้จริงจิตอยู่ภายในช่องหนึ่งของหัวใจที่สูบฉีด
โลหิตไปเลี้ยงร่างกายนั่นเอง คือ หทัยวัตถุ ที่อาศัยของจิตเป็นบ่อเล็ก ๆ โตะเท่าเม็ดบุรณาค และ
มีน้ำสีต่าง ๆ ๖ สี ประมาณ ๑ ฟายมืออันเป็นการแสดงจริตหรืออุปนิสัยของผู้นั้น ข้อนี้พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มาก ท่านผู้ใดสงสัยไปถามอาตมาได้ยินดี

ที่ตั้งที่อาศัยอยู่ของจิต (มิใช่กล่อมเนื้อหัวใจทั้งหมด) นั้นประกอบขึ้นมาได้ด้วยกำลังของ
กรรม กรรมที่เคยกล่าวมาแล้วว่าไม่มีรูปร่างหน้าตาตัวตนนั่นเอง ได้สร้างที่ตั้งอาศัยของจิต เรีย
กัมมชรูป และกำลังของกรรมก็ปกปักรักษารูปนี้ไว้ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้ากรรมมิได้รักษา
ที่ตั้งที่อาศัยของจิตไว้แล้ว จิตก็ไม่อาจตั้งอยู่ได้ ผู้นั้นก็จะถึงแก่ความตายทันที สันนกาลตอนท้าย
ๆ กัมมชรูปทำให้หทัยวัตถุ คือ รูปอันเป็นที่ตั้งอาศัยของจิตอ่อนกำลังลงเต็มที่ ที่ตั้งที่อาศัยหมด
กำลังที่ทรงตัวอยู่ด้วยดีเหมือนกับรถไฟที่กำลังวิ่งมา ขณะที่ถึงสะพานข้ามแม่น้ำ สะพานข้าม
แม่น้ำชำรุดเสียแล้ว ดังนั้นรถไฟก็ต้องชะลอฝีจักรลง มิฉะนั้นก็จะตกจากสะพานลงไป ขณะนี้
ใกล้จะถึงความตายมาก คนไข้ถูกโมหะครอบคลุม ขาดสติ ความรู้สึกของคนไข้จาก ตา หู จมูก
ลิ้น กาย อาจจะมีหมดลงและเมื่อถึงท้ายวิถีของมรณาสันนกาล กัมมชรูปก็เริ่มจะดับ คือ ตาม
ธรรมดา กัมมชรูปย่อมจะดับ และเกิดทดแทนกันอยู่ทุกขณะจิต ครั้นแต่ถึงปฐม ภาวรงค์ของมรณา

สันนิษฐานไปถึงจุดที่ กัมมชรูปจะดับโดยไม่มีเกิดการเกิดทดแทนอีกเลย เมื่อถึงจุดติดกันนั้นก็ปฏิสนธิ ต่อจากนั้นจิตก็เป็นภวังค์

กำลังของกรรมที่ส่งให้ไปปฏิสนธิ นั้น สืบเนื่องมาแต่ภพภพกาล เช่น ได้ยินเสียงพระ สวดมนต์ จิตก็รับอารมณ์สวดมนต์ในภพภพกาลเป็นตัวส่งให้ไปปฏิสนธิ เพราะยังมีกำลัง มากกว่า ส่วนในภพภพสันนิษฐานว่าเป็นแต่รับอารมณ์กรรม กรรมนิมิต คตินิมิต มาจากภพภพ กาลแล้วสืบต่อไปจนถึงจุดที่เท่า นั้น และเพราะเหตุที่กัมมชรูปเริ่มดับโดยไม่มีเกิดอีกมาตั้งแต่ภวังค์ ดวงที่ ๑ ในภพภพสันนิษฐานถึงดวงที่ ๑๗ จุด คือ ดับหรือตายจึงได้เกิดขึ้น เพราะไม่สามารถจะ ตั้งอยู่ได้อีกต่อไป ทั้งแต่ซากศพเอาไว้

ที่ได้กล่าวมาแล้ว คนเราจะมีชีวิตอยู่หรือจะตายก็ตาม จิตย่อมเกิดดับสืบต่อกันไปอยู่ เช่นนี้ตามธรรมชาติ ข้อที่แปลกสักหน่อยก็อยู่ที่จุดที่เกิดขึ้น คือ จิตดับลงแล้วก็พ้นจากชาติเก่าร่าง เก่าเท่านั้น ในทันทีนั้นก็ปฏิสนธิเลย ได้แก่การเกิดขึ้นติดต่อกันด้วยความรวดเร็วมาก โดยมีให้มี อะไรมาคั่นกลางเหมือนกับจิตที่เกิดดับอยู่ตามธรรมดาตนเอง ด้วยเหตุนี้ คำว่าจิตล่องลอยไป เกิดก็ดี หรือจิตท่องเที่ยวไปตามอำนาจของกรรมที่ดี จึงได้ชื่อว่าเป็นความเห็นผิด

การที่ผู้ตายไปสู่สุคติหรือทุคตินั้นก็แล้วแต่กรรม แล้วแต่อารมณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่ใกล้จะ ตาย ดังนั้น ผู้ดูแลคนไข้ที่ฉลาดในเรื่องของชีวิต และมีเมตตากรุณาจึงยอมเสียเวลา สละ ประโยชน์อันจะพึงได้อื่น ๆ มาช่วยเหลือให้สติแก่คนไข้ด้วยความระมัดระวัง

ถ้าคนไข้ได้เคยศึกษาธรรมะ ได้เคยพูดเรื่องตายมาเสมอ ๆ โดยความไม่ประมาทแล้ว การให้สติแก่คนไข้ก็ง่ายมาก แต่ถ้าคนไข้ไม่เข้าใจธรรมะเลยแล้ว การมีเจตนาให้สติด้วยความหวังดีจะกลับเป็นร้ายไป คนไข้บางคนพูดเรื่องตายไม่ได้ ใจไม่สบายทันที เราก็จำเป็นต้อง หาเรื่องอันเป็นกุศลอื่น ๆ ที่คนไข้ชอบ คนไข้บางคนได้ยินการให้สติก็ทราบว่ามันใกล้จะตาย ก็เกิดความเสียใจเสียตายชีวิตเป็นกำลัง มีความหวาดหวั่นต่อความตายอย่างสุดแสน หรือ คนไข้บางคนได้ยินคำว่าให้ระลึกถึงพระอรหันต์ไว้ก็มีความโกรธแค้น โดยคิดว่าลูกหลานจะมา แข่งให้ตาย เพราะจะได้แบ่งทรัพย์สมบัติเหล่านี้นับว่าเป็นทางนำไปสู่อบายทั้งนั้น ขณะที่เห็นหัว เลี้ยวหัวต่อเช่นนี้จะต้องระมัดระวังให้จงหนัก การให้อารมณ์ที่ดีแก่คนไข้ก็มีมากมายแล้วแต่จะ คิด เช่น นิมนต์พระมาสวด หาพระพุทธรูปมาตั้งให้คนไข้เห็น เล่าธรรมะหรือเรื่องอันเป็นกุศล ต่าง ๆ สำหรับผู้ที่ศึกษาพระอภิธรรมมาดีแล้วก็เป็นกร่างตาย เขาจะหาอารมณ์ที่ดีที่สุดของ เขาเองได้เป็นส่วนมากมาตั้งแต่ต้น เพราะเขาย่อมรู้ว่าขณะนั้นสำคัญอย่างไร และรู้ว่า ความ ตายนั้นเป็นเรื่องสมมุติกันเท่านั้นเอง จิต เจตสิก รูป ก็สืบต่อไปยังภพใหม่ชาติใหม่ ไม่

เห็นจะแปลกประหลาดพิสดาร น่าหวาดหวั่นอะไรสักก็มากน้อย จะได้ยกตัวอย่างคนใกล้จะตายคืออยู่ในมรณาสันนกาลเป็นเวลาหลายวันสักเรื่องหนึ่ง

ชายผู้นี้เป็นคนจีน อายุราว ๕๐ ปี ชอบฆ่าสัตว์อย่างทรमानเป็นประจำ สุนัขของใครเพื่อนพ่านเข้ามาต้องโดนตีตาย หรือโดนยาเบื่อ ถ้าไม่มีสุนัขของใครเข้ามา บางทีก็อุตสำหรับเอายาเบื่อไปวางถึงถนนหลวงช่วยกระทรวงสาธารณสุข สัตว์ที่ใช้กินเป็นอาหาร ก็ชอบฆ่าสัตว์ สด ๆ ร้อน ๆ เช่น จะกินปลาก็กัดน้ำให้เดือดแล้วเอาปลาเป็น ๆ ใส่ลงไป ฟังเสียงมันดิ้นด้วยความร้อนรณเหมือนได้ฟังเสียงดนตรีอันไพเราะ บางทีก็เอาปลาลงไปทอดแล้วกดให้แน่น มองเห็นตาของปลาแจ้วแจ้ว กล้ามเนื้อด้านบนยังเตนอยู่ไปมา ถ้าโกตัวใดเป็นโรคระบาด เขาจะตีไฟเตาถ่านให้ลุกแดงแล้วจับรวบขาทั้งสองเอาศีรษะปักกดลงไปในเตาอันร้อนระอุในที่ละตัว ๆ จนกว่าจะหมด เป็นเคล็ดที่จะแก้โรคระบาด อาชีพของเขาฝึกเคื่องลงมามาก ต้องทำงานหนักอยู่ตลอดเวลา

ต่อมาที่เขาจะตายนั้นเขาเริ่มเป็นบ้าที่ละน้อย กลางวันชอบนอนตากแดดเสมอ กลางคืนตี ๑ ตี ๒ ก็ชอบลงไปลอยคอกอยู่ในน้ำ ปลิงเกาะกัดโลหิตไหลโครม เป็นอยู่เช่นนี้วันละหลายหนที่พวกเราจะต้องช่วยกันจับ เขาชักดิ้นชักงออยู่ครั้งละนาน ๆ อาหารกินได้น้อยที่สุด ญาติพี่น้องก็ไม่เอาใจใส่ เราคคนภายนอกมีจิตเมตตาช่วยกันเอง ก่อนเมื่อจะตายนั้นตลอด ๓ วัน ๓ คืน ตัวกระดูกกระดูกไม่ได้เลย อาหารและน้ำอาศัยพวกเราหยอดให้ ตาพองแข็งอยู่ตลอดเวลา หายใจเร็ว ๆ แสดงว่ายังไม่ตาย ขณะนี้คงอยู่ในมรณาสันนกาล ถ้าว่าตามหลักแล้ว กิริยาอาการที่เป็นมาแต่ต้นชวนให้เห็นว่าได้อารมณ์ที่ไม่ดีที่หน้าแสดงความหวาดเสียวอยู่ตลอดเวลา แต่ร้องไม่ออก บุคคลผู้นี้ขอให้ท่านทายว่าตาย แล้วจะไปไหน

ในขณะที่มรณาสันนกาลนั้น คนไข้ยังมีความรู้สึกตัวอยู่นอกจากจะอยู่ในวิสัยญี คือสลบ แต่แม้ว่าจะมีความรู้สึกทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย อยู่ก็ดี แต่มีกำลังอ่อนมาก การที่มีกำลังอ่อนมากนั้น ก็เพราะว่ากัมมชรูปคือ รูปอันเกิดจากกรรมเป็นผู้สร้าง ได้แก่รูปอันเป็นที่ตั้งของจิตนั่นเอง และเมื่อรูปอันเป็นที่ตั้งของจิตมีกำลังน้อย การแสดงออกของจิตก็อ่อนกำลังลงไป แต่เมื่อถึงมรณาสันนวิถิ วิถีสุดท้ายที่ติดกับความตายแล้วคนไข้จะไม่รู้สึกจากทวารทั้ง ๕ เลย ไม่ว่าจะทุบตีหรือเอาไฟไปเผา แต่อย่างไรก็ดี การให้สติแก่คนไข้ก็ต้องเริ่มให้กันตั้งแต่ตอนต้น ๆ ของมรณาสันนกาลก็ยิ่งดี ในขณะที่สติของคนไข้ยังดีอยู่ อารมณ์นั้นจะได้สืบต่อไปจนถึงจุติ

ทันทีที่จุติ (ตาย) เกิดขึ้น ปฏิสนธิก็สืบต่อกันไม่ขาดสายเหมือนน้ำที่ไหลติดต่อกันในลำธาร ไม่มีอะไรมาคั่นกลางเลย แม้ว่าจะตายที่นี้แล้วไปเกิดที่เชียงใหม่ เพราะจิตเกิดดับรวดเร็วยิ่ง

นัก ลัดนิ้วมือเดียวถึงแสนโกฏิขณะ ฉะนั้นทันทีที่จุดเกิดขึ้น จิตที่สืบทอดต่อกันนั้นก็ต้องพ้น
ปฏิสนธิจิตด้วยอำนาจของกรรมเป็นตัวส่ง